ÓRSY LÁSZLÓ

ÚTTALAN UTAK URA

PRUGG VERLAG
Eisenstadt 1971

ÚTTALAN UTAK URA

Őrsy László

ÚTTALAN UTAK URA

PRUGG VERLAG
Eisenstadt 1971

Az eredeti mű címe és kiadója:
The Lord of Confusion. Dimension Books, Denville, New Yersey, 1970.
A 20. és 23. elmélkedést Ujváry Julianna, a többit Sántha Máté fordította.

Egyházi jóváhagyással. — Druck und Verlag: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische GesmbH, Eisenstadt, Haydngasse 10, Österreich.

Nagy örömmel ajánlom ezt a kis könyvet a magyar olvasók jóindulatába. Igaz, Amerikában írtam az itteni hivők számára. De a világ ma kicsi, a keresztény egyházakban hasonlók a problémák az egész világon. A megoldásokat is együtt kell keresnünk, hiszen ugyanabból a hitből, reményből és szeretetből élünk — és ugyanazt az Urat szolgáljuk mindenütt.

Őrsy László személyében korunk egyik jeles magyar teológusát mutathatjuk be olvasóinknak. Amerikában a vezető szakemberek között emlegetik.

1921-ben született Magyarországon. 1943-ban a Jézustársaságba lépett. Filozófiai tanulmányait a római Gregoriana egyetemen, a teológiát Louvainben végezte. 1951-ben szentelték pappá. Ezután Oxfordban és Rómában polgári ill. egyházjogot tanult és jogi doktorátust szerzett. Egy évig egy londoni plébánián dolgozott. 1960-66 között a Gregoriánán tanított. 1966-ban került Amerikába a washingtoni katolikus egyetem tanáraként. 1967-től a newyorki Fordham egyetem pasztorálisprofesszora, 1968-71 között a teológiai fakultás dékánja.

Több mint 60 teológiai és pasztorális tárgyú cikke jelent meg különböző folyóiratokban. Európa és Amerika sok helyén tartott előadásokat. A II. vatikáni zsinat után jelent meg a szerzetesélet megújulásáról szóló könyve: „Open to the Spirit" (Kitárulás a Léleknek, Washington 1968), amely világszerte érdeklődést keltett.

Legújabb könyvében 25 különböző helyeken megjelent kisebb cikkét gyűjtötte össze. A mű Amerikában öt hónap alatt 12 000 példányban fogyott el. Japán és olasz fordítása előkészületben van.

Panasz sír végig az Egyházon, s tölti be a földkerekség négy sarkát: *Annyi a zavar!* Igaz. A rend bomlóban van: sok a zavar. Úgy összezavarodtunk, mint az országutak nyílegyenes vonalához szokott ember, aki egyszerre az őserdőben találja magát. Nem tudjuk, melyik irányba tartsunk: a csillagok nem sokat segítenek, ha a bozót eltorlaszolja utunkat. Sóhajtozunk és imádkozunk, hogy tisztuljon meg az út és Isten népe ismét nyugodtan masírozhassék rajta, boldog ameneket és allelujákat énekelve *egy* dob ritmusára.

De Isten Országában van ideje a rendnek és van ideje a zavarnak. A rend persze jó. Csakhogy jósága annyira lebilincselt, hogy kizártunk minden boldog kuszaságot, mint az istenséghez illetlent. Így aztán Isten egyszerűen és kizárólagosan a rend Ura lett.

A természetben észlelhető rendből következtettünk Isten létének szükségességére és kimagyaráztunk minden rendetlenséget, ami megronthatná a Teremtő tökéletes tervét. A századok folyamán egyöntetű liturgiát alkottunk és meg voltunk győződve róla, hogy Isten gyönyörködik jól rendezett szolgálatunkban. Megépítettük a kánonjog hatalmas tömbjét, amely a legtöbb kérdésünkre gondoskodott válaszról, és bizonytalanságainkat egy nagy rendszer világosságával és biztonságával csillapítottuk le. Pápák, püspökök, lelkipásztorok és laikusok buzgón törekedtek erre a rendre. Minden homályos kérdésre megvolt a világos felelet; csak éppen meg kellett találnia valakinek. A keresztények nyugodtan vitorlázhattak az ég felé egy olyan csatornában, ahol színes bóják és fényjelek világosan kipontozták az utat.

Volt — nincs. Vége a rendnek; teljes a zűrzavar. Lehet, hogy vannak színes bóják a tengeren, de senkisem tudja, hogyan értelmezze őket. Lehet, hogy vannak fényjelek, de senkisem tud eligazodni rajtuk. Eltévedtünk a tengeren, hánynak-vetnek a hullámok. Hol fog végződni mindez?

Először is hadd mondjuk el vigaszul: nem teljes a zűrzavar. Jó nagy, semmi kétség, de ezzel párhuzamosan megmaradnak alapvető bizonyosságaink. A legfőbb jelek itt vannak. Az Egyház nem vesztette el hitét; a Credót az egész földkerekségen éneklik. A keresztényeknek Urukba vetett hite kétségbevonhatatlanul megnyilvánul nyugodt alkalmazkodásban, hathatós imában, a szeretet tetteiben.

Aztán engedjük meg, hogy bőven akad rendetlenség és bizonytalanság. Következésképpen sok jó keresztény a nyugodtabb idők visszatérését kívánja és ezen dolgozik.

Csakugyan igaz: sok dologban jobb egyensúlyra van szükségünk a mostaninál. De bízom benne, hogy Isten nem hallgatja meg kérésüket

mindenestül. Ha szükségünk van rendre, szükségünk van kuszaságra is. Kereszténynek lenni annyit tesz, mint megépíteni *valamelyes* rendet és úttalanságban élni. Másutt és más módon kell keresni biztonságunkat, mint a múltban. Ám legyen a mi Istenünk a rend Istene; ugyanúgy, ugyanolyan joggal a kuszaságé is.

Nem Isten teremtette-e a dzsungelt? Az ember aprócska elméje minden fát mértani rendben ültetett volna el, a magasakat északon, az alacsonyakat délen. Meghatározott mintát követnek-e az égen a csillagok? Ha ember plántálta volna oda őket, a Nagymedve vonala nem lenne görbe, hanem egyenes.

A dzsungel és a csillagok olyan művészről beszélnek, aki szuverén szabadsággal formázta a mindenséget, s alakok, méretek és színek millióiban lelte gyönyörűségét. Mindenekfölött pedig hagyta, hogy teremtménye, az ember, akit szabadnak és értelmesnek teremtett, kínosan küzdje fel magát az öntudat és a tűz fölfedezése felé. A teremtésen célszerűség és zűrzavar hagyta rajta jegyét. Ott volt a káosz; de ott volt Isten Lelke is, aki szépséget és mozgást lehelt mindenbe.

Krisztus sem hagyott tanítványaira teológiai kézikönyvet. Mennyi küzdelmet megtakaríthatott volna Egyházának, ha akár csak a Szentháromság tanát kezdettől fogva világosabbá teszi! Nem tette. Vagy hét századon át zavar és félreértések zsákmányául hagyta Egyházát, részben azért, mert az Evangélium nem adott meg szabatos fogalmakat. De Krisztus Lelke az Egyházzal volt mind e századokon át. És egyszerre csak józanul elfogadható világosságot szereztünk erről a nagy titokról.

Olyan törvénykönyvet sem nyújtott át tanítványainak Krisztus, amely tartalmazta volna az erényes élet minden parancsát és a halálos meg bocsánatos bűnök osztályozott listáját. Túlságosan költő és művész volt ahhoz, hogy ilyesmit csináljon.

De ugyanakkor részvéttel csordultig telt szívű ember is volt. Ismerte kínzó aggodalmainkat, tudta, hogy biztonságra van szükségünk. Gondoskodott megzavarodott népéről. Megadta nekik Lelkét, hogy velük legyen, segítsen nekik és vezesse őket. Nem adott nekik végső világosságot a teológiában, sem törvénykönyvet. Amit tanítványaira hagyott, ez volt: egyszerű szavainak meleg kincse és sok lehetőség arra, hogy zavarba jöjjenek. De elküldött egy szerető személyt, hogy viselje gondjukat.

A bizonytalanság és sötétség emberi és keresztény mivoltunkhoz tartozik. Bennük kell élnünk. Kérjük azért az Urat, ne vegye el ezeket tőlünk. Inkább könyörögjünk a bizalom kegyelméért, miközben az őserdőben járunk vagy a nyílt tengeren hajózunk.

Meg kell értenünk: Isten nem csupán tiszta értelem vagy szuverénül erős akarat. Költő is az Isten, aki szereti a szavak táncos ritmusát,

akkor is, ha egy kicsit összezavarodik tőle az értelmük. Zenész is, aki szereti a hangok játékát, akkor is, ha racionális értelmezésük mellbevágó vagy képtelenség. És festő, aki szívesen vet vászonra erős színeket és élvezi a hatást, jóllehet azok, akik megnézik a képet, talán azt gondolják, hogy fejetetején áll.

Ha a mi Istenünk éppen annyira, vagy még inkább a kuszaság Istene, mint a rendé, akkor egyszerűen nem lehet állandóan világos rendbe foglalt és előre meghatározható liturgiánk. Isten nem gyönyörködnék benne. Nem lehet olyan Egyházunk, amely kész teológiai válaszokkal rendelkezik minden helyzetre. Olyan törvénykönyvünk sem lehet, amely változhatatlan érvényű rendet szögez le. A zarándok Egyház ne *egy* dob ritmusára masírozzék: sok zarándokcsoportban rója útját, mindegyik a maga nótáját fújva, mindannyian egy irányba tartva, egyetlen ének kicsit disszonáns harmóniájával: *Dicsérjétek az Urat, Amen, Alleluja!*

Nem a rendben bizakodunk, hanem a Lélekben, aki minden úttalan úton átvezeti Isten vándorait.

A próféta hangja olyan jót tesz társadalmunknak, mint a friss tavaszi szél Manhattan szennyes levegőjének. Az emberek az utcán fagyoskodnak, ha fúj, de mikor aztán tovasodort füstöt-ködöt, s megérzik az óceán sós illata, nyugodt derű tölti el a tömeget. Mindenki mélyebbeket lélegzik és lendületesebben jár. Mikor a próféta szól, szava legbenső valónkat ragadja meg és tisztítja ki. Az első megdöbbenés után új buzgósággal kezdünk élni. Friss szél nélkül Manhattanban meg kellene fulladni; próféták nélkül társadalmunk elrothadna.

De hogyan különböztessük meg az igaz prófétát a hamistól? Honnét tudjuk, kit küldött Isten és ki csak magacsinálta városi kikiáltó?

Már a régi zsidóknak megvolt ez a problémájuk. Ha valaki azt állította, hogy próféta, bizonyítékokat kértek tőle. Azok, akiket Jahve küldött, hiánytalanul képesek voltak jeleket művelni: megbízólevelük rendben volt. Illés könyörgése tüzet hozott le az áldozati adományokra, míg Baal papjainak kiabálására nem jött felelet az égből. Így Izrael megismerte, ki az igaz próféta.

A mai jelek talán nem ilyen drámaiak. De most is szükségünk van jelekre. Hogyan nyílhatnánk meg annak a nyugtalanító üzenetnek, amit Isten egy-egy prófétával küld, ha nem tudnánk, hogy valóban küldetése van hozzánk? Hogyan tudnánk elutasítani a botcsinálta próféták féligazságát vagy félrevezető szavait, ha nem tudjuk ellenőrizni megbízólevelüket? A helyes megkülönböztetés létfontosságú társadalmunk egészségére nézve. Nem szabad összetéveszteni a sós levegőt a szénmonoxiddal. Az egyik gyógyít, a másik öl.

A megkülönböztetés művészete bonyolult. Nincs egyetlen igazoló próba Isten emberének fölismerésére, de előfordulhat, hogy nem feltűnő jelek összejátszanak és ez elég biztonságot ád az üzenet megkülönböztetésére. Végső soron a Szentlélek az, aki minden egyes keresztény szívében döntő tanúságot tesz a próféta mondanivalójának igazságáról. Mi ennél kevesebbet csinálunk: azokkal a jelekkel foglalkozunk, amelyeket gondos megfigyeléssel és elmélkedéssel föl lehet ismerni.

Az igaz prófétát jellemzi, hogy jobban tud másra hallgatni, mint amilyen ügyesen beszél. Semmi meglepő nincs ebben, bár szokatlanul hangzik. Mi rendszerint a beszéddel társítjuk a próféta fogalmát. De gondoljunk csak arra, hogy mielőtt elmondhatná az üzenetet, meg kell hallania. Akik nem tudnak másra hallgatni, nem lehetnek üzenethordozók. Ezért az igaz próféta egyik alaptulajdonsága, hogy át tudja adni magát másnak, nagylelkű, előítélettől mentes figyelemmel. Intellektuálisan nyitott embernek kell lennie, aki mindig örömest kész várat-

lan és meglepő újdonságok hallására — hogy aztán másoknak közvetítse.

A próféta belsőleg erős. Mindenféle véleményt meg tud hallgatni. Sőt derűsen vitába is tud szállni vele, mert biztos a maga üzenetében. Tudja, kiben hisz. Ennek a nyitottságnak meg kell nyilatkoznia a mindennapi életben. Az, aki belefojtja a szót embertársába, Istenre sem tud hallgatni. Nem is valószínű, hogy Isten kiválasztja. Elszaladna a fele üzenettel és tönkretenné a közösséget.

Az igaz próféta szíve csupa szeretet. Új társadalmat akar fölépíteni. Tudja, hogy ezt semmi más nem képes összetartani, mint a szeretet. Nem a gyűlölet embere. Mindenkit szeret és senkit sem gyűlöl. Ha egy hirdető beszédében gyűlölet mutatkozik, legyünk óvatosak követésében. Ez a gyűlölködés bizonyosan nem Istentől való. Egy világosan megkülönböztethető hamis elem van itt, és ez az egész üzenetet gyanússá teszi. A szeretetnek Krisztustól törvénybe iktatott egyetemes parancsa minden prófétára érvényes.

Az igaz próféta vállát titok nyomja. Olyan üzenetet hordoz, amely saját látókörén túlesik, olyan feladatot tölt be, amely meghaladja erejét. Igaz, biztos a dolgában, de ismeri elégtelenségét is. Ezért valahogyan az alázat légköre veszi körül. Az elégtelenségnek ez az érzése félelembe, sőt kétségbeesett kitérési kísérletekbe torkollhat.

Izrael nagy prófétái közül sokan próbáltak egyszer vagy másszor elmenekülni Jahve elől. Ő persze utolérte őket. Megtalálta a menekülő Illést a boróka alatt a pusztában és visszahozta. Meglátogatta a kétségbeesett Jeremiást és fölemelte szívét. Talán túlzás lenne azt mondani, hogy minden igaz próféta próbál néha-néha elmenekülni, vagy hátat fordítani feladatának, vagy depressziós korszakai vannak. De ha egy próféta sohasem tapasztal meg semmi ilyesfélét, akkor vigyáznunk kell. Ha nem érzi a titok súlyát, nem valószínű, hogy van titka. Azért az üzenet talán nem is Jahve igéje, hanem ábrándkép.

A próféták stílusa különböző lehet. Egyesek arra hivatottak, hogy kiáltsanak, mások hogy suttogjanak. Az egyik talán olyan, mint az üvöltő szél, a másik mint az enyhe szellő. Vannak üzenetek, amelyeket utcahosszat kell kikiáltani, akár hallgatnak rá a járókelők, akár nem. Jeremiás elég szerencsétlen volt ahhoz, hogy ilyen feladat jusson osztályrészéül. Izraelnek abban az időben erős orvosságra volt szüksége. Vannak olyan üzenetek is, amelyeket gyöngéden, finom érzéssel kell közvetíteni, anélkül, hogy bántana vagy megdöbbentene. Az ilyen üzenetek erősítők, mint a jó étel. Finomlelkű embereken át érkeznek. Izaiás könyve sok vígasztaló, gyöngéd és gyönyörű beszédet örökít meg.

Ebből tehát az következik, hogy amikor a prófétai beszéd jeleit keressük, ne csak az üvöltő szélben lássuk meg. Igen, lehet olyan prófétai beszéd, amit hangos szóval kiáltanak ki az utcán, de prófétai sut-

togás is elhangozhatik a konyhában egy keresztény családanya ajkáról gyermekei javára. Minthogy Jézus stílusa az Ószövetség egyes prófétáihoz hasonlítva tompított volt, azt gyaníthatjuk, hogy a kereszténység korszakában több a suttogó, mint a szónokló prófétálás.

A próféták kora bizonyosan nem járt le. Ma is tart, talán jobban, mint valaha. Végre is Krisztus új bőséget hozott nekünk, és üzenete az egész földkerekségen elterjedt. Legyünk elég jók, hogy meghalljuk az Istentől küldött emberek hangját és elég okosak, hogy bezárjuk a fülünket a csalóka mesék előtt. Az imént leírt jelek egyike sem csalhatatlan. De az összes együttvéve jól eligazíthat: honnét jön a hang. A végső megkülönböztetést a Szentlélek adja meg. Hogyan? Annak leírására senkisem illetékes.

Az alkalmazott tudományokban a siker kulcsa a tökéletes pontosság; és megdöbbentő, milyen pontosságra tettek szert a tudósok. Láttuk ennek érvényesülését, amikor a csodálatos hőstettet figyeltük: hogyan térnek vissza az űrutasok a föld légkörébe. Elmondták nekünk, hogy az űrhajónak pontosan meghatározott szögben kellett hazaérnie, egy kicsiny eltérési lehetőséggel. Egy fokkal mélyebb visszatérés azt eredményezte volna, hogy visszapattan az űrbe, céltalan és értelmetlen útra. Egy fokkal magasabb visszatérés a súrlódás következtében olyan hőséget hozott volna létre, hogy kigyullad és szétesik, mint valami hullócsillag.

Minthogy az űrhajózásban olyan sok forog kockán, nem csoda, hogy sokáig tart egy pilóta vagy űrhajós kiképzése. Jóhiszemű amatőröket vagy merész kalandorokat közelébe sem engednek a bonyolult gépezetnek. A jelöltek megszűrése biztossá teszi, hogy felületesen alkalmas személy nem szerez ilyen képesítést. Jelenleg az űrutazás csak profeszszionisták dolga.

Az alkalmazott tudományokban valóban benne rejlik a büntetés tudatlanság vagy hozzánemértés esetén. A matematikai számításokba becsúszott kicsi hiba sok ember biztonságát veszélyeztetheti. Apró gondatlanság valamelyik alkotóanyag szerkezetében végzetes robbanásra vezethet.

A természet nem egykönnyen hajlandó eltűrni a butaságot. Ha valaki illetéktelenül játszik törvényeivel, erőszakosan reagál. Az ilyen reakció rendszerint elég arra, hogy távoltartsa az illetéktelen beavatkozást.

Talán meglepően hangzik, de a teológia művelése semmivel sem kevésbé kényes művészet a tudomány mezején való munkálkodásnál. A tényekről meg kell bizonyosodni, gondosan és pontosan. Végre is a teológustól azt várják, hogy Istennek a történelem során megnyilvánuló üdvözítő tetteiről elmélkedjék. Így hát tudnia kell, mi történt, méghozzá akkora pontossággal, amennyire csak az emberi elme megengedi. Azzal kell kezdenie, hogy tudós módjára megbizonyosodik a tényekről. Azután emberi fogalmakba kell taglalnia azt, amit tudomásul vett. Lehetetlen feladat, hiszen Isten tettei nem nagyon illenek az emberek kategóriáiba. Mégis meg kell kísérelni. Eredmény: a mi esetlen kifejezéseink, mint például Szentháromság, kegyelem, szentségek — ügyetlen szavak lenyűgöző titkokra. Ezeknek a kicsiny szavaknak mérlegbe vetése a nagy misztériumok ellensúlyaként — olyan vereség, amit még Szent Pál is túlságosan nagynak érzett. A tudós bizonyos mértékig jobb helyzetben van, mint a teológus. Ő tudja, miről beszél.

Ha egyszer a fogalmak kialakultak, ítéleteket kell alkotni: olyan ítéleteket, amelyek megközelítsék az igazságot és próbálják kizárni, vagy véglegesen kiküszöbölják a helytelenséget, továbbá kikutassák a misztériumok egymáshoz való viszonyát. Ez a gondolati folyamat valamelyest hasonló a tudós munkahipotéziseihez. Végül az eredményeket közölni kell másokkal — olyan emberekkel, akiknek megvannak a saját kategóriáik, a saját filozófiájuk és általános világszemléletük. Ha a teológiai állításokat nem alkalmazzuk ehhez a hallgatósághoz, elvesznek a kommunikációs folyamatban. A tudósoknak hasonló a problémájuk. Nem valami könnyű laikusoknak beszélniök.

Nem csoda, hogy sok képzésbe kerül jó teológusnak lenni. Tanulmányozni kell a tényeket, ki kell fejleszteni a képességet a helyes kérdések fölvetésére és a feleletek megtalálására. Meg kell tanulni a jó közlés művészetét.

Ebből az következnék, hogy a jó teológusok száma olyan korlátolt, mint a jó tudósoké. De igaz-e ez? Tudósok — úgy látszik — ritkák és kevesen akadnak, a teológusok neve viszont légió. Kevesen vitatnak meg atomelméleteket, de sokan okoskodnak teológiai hipotézisekről. Csak kiemelkedő szakemberek írnak tudományos cikkeket, teológiai publikációt közzétenni viszont mindennapos vállalkozássá válik. Csakugyan annyi a hozzáértő emberünk? Talán igen — talán nem.

Vannak bizonyos különbségek tudomány és teológia között, amelyek könnyebbé teszik, hogy a teológia mezején próbáljon szerencsét valaki. A teológiai vállalkozásba nincs közvetlen büntetés beépítve. Ha valaki kolosszális hibát követ el, semmi sem robban. Sőt kilőhetik a hírnév egébe, hisz elmélete új, a többitől különböző és merész. Megeshetik, hogy a professzionisták elcsípik az amatőrt és a fényes csillag élettelen darabokra hull szét. De ez mind időbe kerül, néha évtizedekbe, néha századokba is. Így hát az amatőrök jóideig békében folytathatják munkájukat.

Továbbá: ahhoz, hogy a tudományról értelmesen beszéljünk, bizonyos alapvető ismerete szükséges, és ezt nem könnyű megszerezni. Ez az oka annak, miért nincs szava a laikusnak a tudósok gyülekezetében. Ez nemcsak zsargonkérdés, hanem műveltségé és képzésé. De — tételezzük fel — sok embernek van alapvető teológiai ismerete. Arra nem elég, hogy elindítsa őket az imént leírt kritikai elmélkedés útján, de arra éppen elég, hogy érdekfeszítő hipotézisekre ihlesse, amelyek nem annyira a valóságban, mint áldottan termékeny képzelőerejükben gyökereznek. Az ilyen adomány érdekes cikkekhez és látszólag korszakalkotó könyvekhez vezethet — a teológiai fikció területén belül. Minthogy a tudomány alaptörvényeit nehéz megragadni, tudós nem lesz valakiből egy szempillantás alatt. De minthogy az Isten kinyilatkoztatására vonatkozó tények sokaknak tudomására jutnak, a hevenyészett

teológia veszélye fennáll; magyarán mondva: hevenyészett teológusok beszélnek és írnak.

Manapság csakugyan túlzott a bőség a teológiai irodalom terén; de a mélységgel párosult tanultság és bölcsesség éppen olyan ritka, mint valaha. A felületes kérdések és könnyű megoldások divatja uralkodik, talán inkább, mint történelmünk során bármikor.

A jó teológus biztos próbaköve az, hogy szorgos buzgósággal tanulmányozza Isten útjait az emberek között, de nem egykönnyen mondja ki vagy erőlteti másokra véleményét transzcendens misztériumokról. A jó teológus sok időt fordít elmélkedésre; még ha hosszú hallgatás után meg is szólal, akkor is érzik rajta, hogy szívesebben hallgatna másra. A tanulás hosszú és meredek folyamatát nem lehet pótolni semmivel, sem a tudományban, sem a teológiában. Hogy helyes feleletet kapjunk, ahhoz az szükséges, hogy a kérdés helyes szögben találja el a szóbanforgó tárgyat.

Az emberi szellem lendüljön szabadon; ne legyen törvény a művészetre, a poézisra, vagy az emberi géniusznak azokra a legmagasabbrendű megnyilvánulásaira, amelyek a régiből újat teremtenek. Az élet forrása az ember elméjében és szívében van; külső akadály ne torlaszolja el, ne korlátozza. Ha pedig Isten Lelke szegődik az emberi lélek mellé, az ember szabadsága olyan mértékben válik parancsoló szükséggé, hogy semmi emberi törvény nem akadályozhatja, még csak nem is szabályozhatja. Ki írhatna elő szabályokat Isten Lelkének, vagy az ő prófétáinak?

Mégis az Egyházban tele vagyunk intézményekkel és struktúrákkal. Amerre csak nézünk, ott vannak. Házunk közelében ott a plébánia és az obligát zárda. Nem messze egy kolostor és ráadásul még egy jezsuita kollégium is. Mindezek fölött ott székel az egyházmegyei iroda és a püspök; hatásuk félreismerhetetlen. A püspökkari konferencia talán távolinak tűnik és a pápaság nagyon messzinek — mindaddig, amíg megállapításaik és szabályaik bele nem szólnak életünkbe. Engedjük meg: az Egyház intézményes szerkezete túltengő, hogy ne mondjam fojtogató lehet.

Időnként úgy látszik, eláruljuk a Lelket egy tökéletesen megszervezett társaság kedvéért. Lelkünket és Isten Lelkét szabályaink és törvényeink kalitkájába zárjuk.

Csakugyan: a lélek és a struktúrák egyensúlya megbillent az Egyházban, és a jelenlegi állapot nem illik korunkhoz. Ebből az következik, hogy törekedjünk jobb összhangra a kettő között és dolgozzunk ezért. Nem következik az, hogy vessünk el minden külső struktúrát. Mindezt elhagyni annyit jelentene, hogy feladjuk emberségünket. Olyan szükségünk van intézményekre, mint testünknek a csontszerkezetre. Emberi szükséglet ez. Még Isten kimondhatatlan ihletésének is szüksége van a próféta emberi szavaira, hogy értésünkre jusson. A zeneszerző lelkében megszületett muzsikának hangszer kell, hogy szimfóniával gyönyörködtessen bennünket.

Szükségünk van struktúrákra, mert szükségünk van közösségre. Az emberiség legégetőbb szükséglete ma az, hogy meggyógyítsa megoszlottságát és egyetlen közösséget alkosson. Amikor odáig jutottunk, hogy a holdra küldünk expedíciókat, akkor a föld túlságosan kicsinnyé vált gyilkos vetélytársaknak, gyűlölettel egymásra uszított nemzeteknek. Az Egyháznak is — ha azt akarja, hogy jel legyen minden nemzetnek — olyan emberek közösségének kell lennie, akikre ezzel mutathatnak rá: „Nézzétek, hogy szeretik egymást!"

Már most a közösség egységet jelent: elmék és szívek egységét, egy

látomást sok agyban, egy célt sok szívben. Ezt csak akkor lehet elérni, ha van a csoportban egy egységes központ, amely felé minden eszme és törekvés tart, itt eggyéfonódik és azután az egész közösség nevében kifejezésre jut. Ezt az egységes központot, amely lehetővé teszi sokaknak, hogy gondolkodásuk és szívük egy legyen, ezt nevezzük tekintélynek. A tekintély az egység eleven központja. A legnagyobb tekintély Krisztus; nem egységünk központja-e Ő egész történelmünkön át? A közösségben szükségünk van tekintélyre, mert enélkül az egységnek nincs középpontja és forrása. Ha nincs az egységnek forrása, akkor mozgás sincs. Ahol nincs mozgás, ott nincs élet. Ezért a tekintély a közösség lényeges elemének, az egységnek feltétele, forrása és megteremtője.

Mindezzel az emberi közösségek törvényeit magyarázzuk; semmi sajátosan keresztény nincsen okoskodásunkban. De ez az okoskodás a keresztény Egyházra is ugyanúgy ráillik. Isten elfogadta emberi állapotunkat és saját terveinek részévé tette. Olyan embercsoportot akart, amely több mint hivők laza csoportosulása: közösséget. Ennélfogva kellett, hogy az Egyházban egységközpontok legyenek. És vannak is. Az egyházmegyében a püspök; az egyetemes egyházban a pápa. Egységközpontnak lenni valóban szerény dolog; az illetőnek meg kell hallgatnia mindenkit és szólnia az egész közösséghez. És Isten, hogy biztosítsa ezt az alázatosságot, meghagyja valamennyiüket — pápát, püspököket — emberi állapotukban. Miközben az Egyház egységét szolgálják, nem szükségképpen látnak bele a legmélyebben az Evangéliumba, nem is mindig járnak el a lehető legjobban. A legmélyebb bölcsesség és a legemelkedettebb okosság kegyelmeit akármelyik tag megkaphatja.

A püspökség karizmája az, hogy sokak vágyait és cselekvéseit közös nevezőre hozza és mindannyiukat megtartsa Krisztus és az ő tanítása iránti hűségben. A püspökök csak akkor tölthetik be feladatukat jól, ha az Egyház tagjai vállalják annak felelősségét, hogy ösztönzéseket és segítséget adnak nekik.

A struktúrák hozzátartoznak emberségünkhöz, akár a csontok testünkhöz. Krisztus akart struktúrákat és intézményeket. A Lélek akkor tud legjobban a magasba lendülni, ha megvan mindaz a struktúra, amire szükségünk van, és nem több. Minél emberibbek vagyunk, a szükséges struktúrákkal, tekintéllyel meg miegyébbel, annál szabadabbá válunk, és szellemünk fölívelhet az égig.

A reményről

Néhány éven át az Isten halála-teológia árnyékában éltünk. Szélső formájában nem is *teologizálás* volt ez, hiszen nem Isten titkainak megértését kereste; inkább kétségbe vonta történelmünkben megnyilvánuló hatalmas tetteit. Nekünk, a keresztény közösségnek kínos élmény volt meghallgatni mindezt. Semmi kétség, nagyon sokat tanultunk ezektől a szerzőktől azon a téren, hogy milyen kudarcokat vallottunk nyelvi kifejezésben, kritikai kutatásban, naív hiedelmekben; de mikor elértek radikális végkövetkeztetéseikhez, a hivő szíve megfagyott.

Most fölváltja ezt a színen a remény teológiája. Igazán új évszak kezdete ez. A tavasz melege és ígérete él benne. Ébredésében hívás hangzik felénk: ünnepeljük az élet Urát örvendező, játékos önfeledtséggel.

A remény fölmelegíti a szívet. Az ember nem tud jövő nélkül élni. Csak a jelenre összpontosítani magunkat embertelen dolog. Szükségünk van álmodozásra. Az ember álma és jelene közti feszültség életadó erővé válik; ebből az erőből új világok születnek.

A kereszténynek minden bizonnyal megvan az álmuk, elérhetetlen és lehetetlen álom: szüntelenül ünnepet ülni, az élet ünnepét, egy örökkévalóságon át, Annak társaságában, aki az egyedüli életadó.

Az álom szilárd alapja Isten hűsége, aki megígérte nekünk az ő Országát. Inkább az ő álma ez, mint a mienk: ő akarja, hogy az élet ünnepét üljük vele. A hűségébe vetett bizalom kiemel bennünket a jelen világ szomorúságaiból és kétségbeeséséből. Van jövőnk: tudunk remélni. És remélni annyi, mint élni.

A remény bontakozó új teológiája elmondja mindezt és még sokkal többet. Sokat küszködik a filozófiai megalapozással. De gyújtópontja az Úr jövetelének, Országa elérkezésének várása, és az a kötelességünk, hogy előkészítsük erre a földet, kivéve részünket minden jövőépítő és jövőalakító igaz erőfeszítésből. A remény társképzete benne egyértelműen a jövő.

De a keresztény reménynek van egy másik oldala is, amit a remény új teológiája nem emel ki elég meggyőzően. Remény nemcsak egy jövendő adomány várásából fakad, hanem a jelenlegi birtoklás biztonságából is. A keresztények remélnek az Úr eljövetelében; de az Úr máris velük van. A keresztények várják az Országot; de az Ország már itt van köztük. Ez paradoxon, semmi kétség. De a reménynek ez a másik oldala — az, hogy a jelenlegi birtokláson alapul — éppen olyan fontos, mint az, hogy a jövendő várására alapozzuk.

Krisztusnak a halálon aratott győzelme az időn aratott diadal is

volt. Feltámadása egy új kor kezdete, ahol jövő és jelen találkozik, átfedi egymást, egymás mellett él. Olyan helyzet ez, amit senkisem tud szabatosan leírni. Csak a költő a maga szimbolikus nyelvével, vagy a bolond, akit nem izgatnak az ellentmondások, adhat egy kis izelítőt belőle. Az Ország igazában nem jövendő adomány: már most a mienk. A Feltámadott Krisztuséi vagyunk, családjának tagjai. Ő elküldi Lelkét és az újjáteremti a világot. Új teremtésben élünk, annak része vagyunk, Olyannyira, hogy Szent Pál ebben a felkiáltásban tört ki: máris részesei vagyunk a Feltámadott Krisztus dicsőségének. Mi a birtokbahelyezett nép vagyunk. Ezt nem hangsúlyozta még eléggé a remény új teológiája.

Következésképpen nincs értelme az élet ünnepét akorra halasztani, amikor Krisztus újból eljön. Reménységünk élő paradoxon. Egy jövendő adomány várása; de több ennél: egy már megkapott ajándék ünneplése. Az Ország velünk van, bár még nem nyilvánvaló. Remélni annyit tesz, mint a jelenlegi birtokbavételt ünnepelni — inkább, mint új kinyilatkoztatásra várni. Éljünk hát boldog reménységben!

A kenyér teológiája

Jóízűen enni egy karaj kenyeret az ember egyik legbecsesebb ajándéka. Persze ritka kenyérfajtáról beszélek, ma nem egykönnyen lehet megtalálni. Utána kell nézni. Tudom, árúsítják a Bronxban, egy kis olasz pékségben. Ott a pékmester még semmit sem veszített apjától örökölt ügyességéből, az meg még régi hazájában tanulta. Vagy megtalálhatod egy kolostorban, ahol a jóság jelentése olyan gazdag, hogy még a kenyérsütésre is ráillik. Találkozhatsz vele egy középnyugati farmon, ahol a nagymamának családja ellátására vonatkozó magas eszményeit nem nyelte el a generációs szakadék. Rábukkanhatsz csemegeboltokban is, kicsit kényelmetlenül kuporogva sárgarépaszálak és marokkói fűszerek közt. Erről a fajta kenyérről beszélek, amelyet még érintetlenül hagyott a gépesítés folyamata.

Valami csodálatos van a kenyér ízében. Olyan mindennapos, mégis olyan jó. Nagyon demokratikus. Táplál szegényt és gazdagot. Jól illik húshoz vagy halhoz, gyümölcshöz vagy sajthoz egyaránt. Asztalra tehetjük háromszor napjában, akár egész nap is ott lehet. De sohasem kevésbé szívesen látott vendég.

Persze nem szeretnénk mindig csak kenyéren élni. Vajat teszünk rá: ezzel már nagyot javul. Ha a vajat még mézzel is megtetézed, csemegéd méltó egy középkori király asztalára. Másszóval a kenyér rendes ízét rendkívüli hozzáadásokkal kell frissíteni. Időről-időre szükségünk van ünnepi lakomákra. Ritka alkalmakkor választékos banketten veszünk részt. De egy vagy két gazdag étkezés után torkig vagyunk, és megint csak a kenyér egyszerű ízére vágyakozunk. Igen, kellenek ünnepi alkalmak; de ha minden nap ünnep, akkor soha sincs ünneplés.

A filozófiai következtetés ebből az, hogy szükségünk van közönséges dolgokra, mint amilyen a kenyér. Ezek tartják fenn bennünk az életet nyugodt és békés ízükkel, amelyet újra meg újra élvezhetünk. Ha a közönséges dolgok megvannak, az jó alap az ünnepekre és ünneplésre.

A közönséges dolgok íze iránti érzékünket lerontani annyi, mint életünk alapjait kikezdeni. Sok békés egyhangúságra van szükségünk ahhoz, hogy élvezni tudjuk a meglepő eseményeket. Az egyhangúság idején ébred föl a belső ember szelleme. Mivel semmi sem tereli el, reflektálhat önmagára és a külső világra. A mindennapi élet nyugodt ritmusa a legjobb keret a mélyreható gondolkodáshoz. Nagy tettek és megmozdulások sohasem eredtek sekély gondolatokból; minden óriás fának mély a gyökere. Különben az első szél elfújja. Ha valaki mindig ünnepelni akar, fogságba zárja szellemét.

Eljött az ideje, hogy megírjuk a közönséges dolgok teológiáját. Az egyszerű étkezések, köznapi munka, békés séták és könnyed társalgás

teológiája lenne ez. Azután tovább hatolva elmélkednék a mindennapos hódolaton, az egyszerű szertartásokon, amelyeknek az oltárainkon felajánlott kenyeret és bort kellene körülvenniök. Még Isten-imádásunk sem táplálkozhat mindennap izgató, újjáalkotott ünneplésből, ugyanazon okból, mint amiért nem ülhetünk mindennap választékos lakomát. Különben teljesen tönkretennénk az ünnepeket.

Félreértés ne essék. Minden bizonnyal alkotó készséget akarunk. De az igazán eredeti mélységből fakadó alkotó készséghez a nyugodt elmélkedés időszakai, a mindennapi élet közönséges ritmusa szükséges. Időről-időre szükségünk van új, váratlan és meglepő formájú imádságokra; de a legtöbbször meghitt szavakat ismételgetünk, hogy elménket és szívünket ne foglalják le szavak és formák, hanem átadhassa magát a hit és szeretet minden emberi kifejezésen túli megmozdulásának.

Hogy élvezzük a szokatlant, ahhoz állandóan ízlenie kell a megszokottnak. Hogy élvezzünk egy nagy bankettet, ahhoz értékelnünk kell a mindennapi kenyeret. Ez a paradoxon az Evangéliumokban is megtalálható. Jézus hűséges tanítványainak égi lakomát ígér. De miközben ezt várják, arra tanította őket, hogy imádkozzanak a mindennapi kenyérért.

Hogy fölfedezze a jelenlétet, kísérje figyelemmel a folyamatot

A zsinatra összegyűlt püspökök ünnepélyesen kijelentették, s valamennyien hisszük, hogy az Egyház Isten üdvözítő jelenlétének jele az emberek között. Ez a nyilatkozat éppen annyi örömöt okozott, mint amennyi fájdalmat. Az öröm nyomban jelentkezett; oka az volt, hogy egy várakozásunk teljesült. A zsinat világosan fölidézte a régi igazságot: az Egyház nem önmagáért van, hanem minden emberért. A *jel*ről szóló kijelentés hatékony volt; sok kemény falat lerombolt, százados elszigeteltségnek vetette végét. Igen, így van. A jel közlekedést jelent.

A fájdalmat lassabban éreztük meg, de most egyre növekszik. Mind élesebb lesz, egészen a gyötrő kínig. A jel nem állja ki a vizsgálatot. Ha az Egyház Isten jelenlétének jele, akkor békével, szépséggel és szentséggel kell tele lennie. A valóságban megosztottak vagyunk. Végeérhetetlen csúf vitákat folytatunk bagatell házi ügyekről. Bővelkedik a bűn a választott nép kellős közepén. Ez még csak megbocsátható volna, ha legalább a papság lenne következetesen bölcs, tág látókörű és karizmatikus. De úgy látszik, püspökeink is alaposan alá vannak vetve az emberi korlátoknak. Aztán ott vannak a személytelen struktúrák és eljárások; ezek Krisztus meleg szeretetét — évekig tartó halogatás után — hideg igazságszolgáltatássá változtatják.

A zsinat nagy látomása közös álom volt, amelybe a püspökök beleringatták magukat a Szent Péter-bazilika ragyogó fényében. Súlyos tények mondanak neki ellent.

Az eszmény és a valóság közötti ellentét feszültséget és válságokat hoz létre a közösségben. A reakciók és a feleletek különfélék. Itt a prédikátor, aki szemet húny a való helyzet előtt és gyülekezetének ünnepélyes beszédeket tart az Egyházról mint Krisztus szeplőtelen jegyeséről és tökéletes közösségről. Minden rossznak az ördög mindenütt való jelenléte az oka, aki — úgy látszik — ma tevékenyebb mint valaha. Aztán itt a radikális reformátor, aki egyszerűen kijelenti: az Egyház olyan romlott, hogy egyenesen ellenjel: olyan jel, amely azt mutatja, hogy Isten Országa másutt van. Valójában minden jó a keresztény közösségen kívül történik. A kegyes prédikátor és a radikális reformátor között ott a hívők sokasága. Sokan közülük megzavarodottak, útvesztettek és éhesek. Egyik véglethez sem tudnak csatlakozni. Tudják, hogy az Egyház nem lehet merő szentség; tények és józan ész egyaránt tiltakozik ilyen állítás ellen. Azt sem fogadhatják el, hogy nincsen szentség benne; nem egyszer tapasztalják meg, nyilvánosan és titokban. A kétfelől torlaszokat építő szóáradat között világosságra vágyakoznak, hogy jobban láthassanak. Végre is ha a Szentlélek kiáradt a keresztény

közösségre és vele is marad, akkor magának ennek a közösségnek jelnek kell lennie: a jelenvaló Lélek jelének. Ha nincs így, ugyan mit csinál köztünk Isten Lelke? Elveszítette-e hatalmát az ember szívének átalakítására?

A Lélek itt van és az Egyház az ő jelenlétének jele. Egyedülálló jellegű jel.

Hogy megértsük a jelet, beszéljünk arról a jelenlétről, amit jelképez. Egy személy dinamikus jelenléte ez, aki gyógyítja, megváltja és megszenteli a közösséget. A keresztény nép kellős közepén roppant dráma játszódik le. Fény hatol a sötétségbe és a kettő összeütközik. Isten magva földbe kerül, s aztán küszködve próbál gyökeret verni a sziklán, gyom között, meg a jó földben is. A kovászt belekeverik a tésztába és az erjedés erői úrrá lesznek.

Ez a jelenlét aktív; átalakítja a közösséget. Folyamat megy végbe, amelynek kezdete és vége ellentétes. Az ilyen aktivitás jele nem lehet valami égből-pottyant, világos vonalú, emberkéz-nem-érintette szentkép. Az egyedüli adekvát jel a dráma teljes kifejlése lehet, sok szereplővel, akik az átalakulás minden fázisát képviselik. Az Egyház olyan jel, amely nyugtalanságból, küzdelemből, erjedésből áll. Isten kegyelme hozta e világba, ez a minden koron át gyógyító, megváltó és megszentelő kegyelem. Ha mindez nem volna meg, a jel félrevezető lenne.

Minél többet elmélkedünk az Evangéliumon, annál inkább támogat bennünket, hogy így értelmezzük Isten jelenlétének jelét. Amikor a fogságban ülő Keresztelő János követeket küldött Jézushoz azzal a kérdéssel: ő-e a Messiás, Jézus azt felelte: „Menjetek vissza és mondjátok meg Jánosnak, amiket láttatok és hallottatok: vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegényeknek hirdetik az evangéliumot és boldog az, aki bennem meg nem botránkozik" (Lk 7, 22-23). Jézus egy átalakulási folyamatra hivatkozik: vagyis egy új jelenlét jelére. Nem csoda, hogy Jézus társaságában elvárhatjuk a sánták, a vakok, sőt a halottak jelenlétét. Nélkülük nem láthatnánk, mire képes ténylegesen Isten roppant hatalma. Ugyanez a modell ismétlődik meg a Tizenkettő csoportjában. Nekik, az első meghívottaknak hosszú utat kellett megtenniök, míg megértették az Ország lelki természetét. Bőségesen megmutatták, milyen értetlenek. Nincs-e átalakulás Zebedeus fiaiban és mindenekelőtt Péterben? Ez a folyamat egy hatalmas jelenlét világos jele.

A kegyes prédikátor persze nem fogja fel a jelet. Ő csak Jézus gyengéd jóságát és erejét látja. Azt tételezi fel, hogy körülötte mindenki olyan volt, mint ő. A radikális reformátor szemét a Tizenkettőre szögezi, amint a szenvedés előestéjén szaladva mentik a bőrüket; és kijelenti, hogy csak ezt lehet látni. Egyik sem tudja, mi alkotja a jelet. Mindkettő téved.

Krisztus üdvözítő tettei folyatódnak az Egyházban és az Egyház által. Jézus Lelkének jelenléte nyilvánvalóvá lesz, amikor férfiak és nők újjászületnek, amikor megbánják bűneiket, amikor újra és újra gyógyulást nyernek. Igen, sok-sok bűnbeesés — de a halálból ismét életre támadnak, hogy megmutassák a kegyelem hatalmát. A bűnösök tehát nélkülözhetetlenek.

Az Egyház jel, mert a világosság legyőzi a sötétséget, mert a jó mag gyökeret ver és a tészta megkel. Hogy fölfedezze a jelenlétet, kérem, kísérje figyelemmel a folyamatot. Ne kifogásoljuk a közösségben, hogy annyi benne a lisztharmat, gyenge nád és gyümölcstelen fa. Ha ezek nem lennének, sohasem ismernénk meg Isten kegyelmének hatalmát.

A bolondok dícsérete

A bolondok intézménye szerfölött nagy jelentőségű volt királyok, hercegek, sőt püspökök udvartartásában a középkor idején és később. Állítólagos szerepük az volt, hogy szórakoztassanak minden rendű és rangú embert. De ezen túlmenőleg volt a bolondnak egy másik szerepe is: hogy derűs formában megmondja az igazságot. Szabadon lődörghetett mindenütt; egyformán volt bejárata a királyhoz és a konyhára. Bohócruhája megkülönböztette mindenkitől. Ezzel álcázva igazságot és bolondságot ugyanúgy osztogathatott. Megmondhatta a királynak, mit gondol kormányzásáról, és az nem sértődött meg, hiszen a vélemény a bolondtól jött. Közönséges úriember feje rég legördült volna a nyakáról, mielőtt ugyanezeket elmondja.

Nagyot szegényedett a világ a bolondok hiányával. A politika színterén senkink sincs, aki ott álljon maskarában királyok és hercegek, elnökök és miniszterek előtt és nevetve megmondja nekik az igazságot. Az igazság kegyetlen lehet, de nem akkor, ha a bolondtól jön. Viszont akkor is mélyre hatolhat — mert igazság.

A bolondok e hiánya miatt szócsatáink komoly fordulatot vesznek, politikusaink ünnepélyes nyilatkozatokat tesznek és megsemmisítő beszédeket vágnak ki. Ékes és éles nyelvű vezércikkeket írnak. És mert nem áll ott az ajtóban a jó humor, hogy bejelentse a bölcsességet, még ha meg is érkezik, könnyen elutasítják.

Keresztények között sem sokkal jobb a helyzet. Úgylátszik a humorérzék krónikus hiányában szenvednek. Talán mindez abból a tényből ered, hogy krónikusan hiányzik belőlük a békés szemlélődés. Csak a szemlélődő embernek van ráérő ideje, hogy fölmérje a dolgokat úgy, amint vannak. Van ideje elbámulni az óceán végtelenségén és megcsodálni a rák ügyetlen báját. Ismeri a dolgok igazi méretét; azért elnéző nevetésre tud fakadni, ha aránytalanokká válnak. Érzi, milyen hosszú az időbeli kiterjedés homályos kezdeteinktől az örökkévalóság ködéig. Tehát nevet, ha valaki mód nélkül magasztalja a jelen pillanatot, leszólva a múltat és kimondva a fejlődésben az utolsó szót. Hosszú fejlődés következik még el. Nevet, ha a véghetetlen térben valaki azt állítja, hogy ő a mindenség középpontja.

Ha liturgiánkat felülvizsgálják és új könyörgéseink lesznek az Egyházban, talán beszőhetnénk egy kérést: „Azoktól, akik túlságosan komolyan veszik magukat, — ments meg Uram minket!" Meg egy másikat: „A jó vidámság kegyelmét add meg népednek, Urunk!" Mennyi probléma oldódnék meg, ha a szembenállók látni tudnák saját tér- és időbeli korlátoltságukat! Ha meg tudnák nyitni szívüket Isten mérhetetlenségének, a keresztény nép nagyságának és mindannak a gazdag-

ságnak, amit a jövendő hoz, akkor kedélyesen nevetnének sajátmagukon és nem egy problémájukon.

Nem javasolom, hogy pápák és püspökök elevenítsék fel a házi bolondok intézményét: ha megtennék, könnyen félreérthetnék őket. Atomkorunknak nem sok a türelme a bölcs bolondok kecses poéziséhez.

De van sok szerzetesközösség, amely új utakat keres Isten és az ember szolgálatára. Nem csinálhatnák-e meg ők az áttörést, hogy mindnyájunk bölcs bolondjai legyenek? Van bennük szellemesség, bölcsesség is; és Isten a tanúm: szükség van ilyen újfajta apostolságra.

A bor filozófiája

Friss bevándorlónak kell lennünk az Egyesült Államokban ahhoz, hogy kellően értékeljük a vidék gazdag lehetőségeit és a rajta megtelepedett nép alapvető jóságát. Igaz, előfordulnak erőszakos megnyilvánulások; de az érés folyamata sohasem zajlott le zavarok nélkül. Európa sokkal több ilyet ismert történelme folyamán.

Mindenekfölött dinamizmus mutatkozik, az pedig az élet jele. Buzgalom is van új dolgok tanulmányozására és megtanulására: az alázat jele. A pozitív értékek ténylegesen messze túlszárnyalják a negatívokat. A remény erősebb ebben az országban a kétségbeesésnél. Annak a népnek, amely olyan rövid idő alatt egy világrészt épített ki a vadonból, annak a nemzetnek, amely összeszedte magát a polgárháború érzelmi és fizikai dúlásából, még sok van a tarsolyában a világ számára.

De bajok vannak. Ezek oka természetesen sokféle. Egyesek radikális orvosságokra szorulnak; ezeken szakembereknek kell dolgozniok, tudósoknak kell kikutatni őket. Nincs szándékomban valamennyiüket tűhegyre venni, vagy akár a legjelentősebbeket megkeresni. Hogyan tehetné meg ezt bárki is? De rá tudok mutatni a bajok egy forrására. Ha ezen segítenénk, hasznára válnék a nemzetnek.

Bajaink egyik gyökere az, hogy az amerikaiak nem isznak bort, vagy ha isznak is, nem veszik a borivást elég komolyan.

A bornak a Biblia díszhelyet juttat. Emlékeznek Noé drámai történetére: hogyan fedezte föl a bort és hogyan fizetett élvezetéért. A Könyvek Könyve bővelkedik barátságos, békességgel, dallal és szerelemmel teli szőlők leírásában, sőt ezeknek a szőlőknek tönkretétele egyenesen a nemzet pusztulásának jele. Dícséri a bort, ezt az ízes és nemes italt, amely boldoggá teszi a szívet. Az Újszövetségben a bor a kenyér társa lesz és a kettő együtt létfenntartó eledelünk. A mindennapi kenyér és a szívünket fölemelő mindennapi bor Isten közöttünk való jelenlétének jelévé válik.

Bizony, a bor csakugyan nemes ital. Nem lehet csak úgy felhajtani; ízlelgetni kell, élvezni illatát és ízét egyaránt. A bor nem lódít meg erőszakosan (kinek a szellemét emelné föl a taszigálás?), de hatása egyre fokozódik, míg a szív nekihevül és a beszéd vidámságtól és szókimondástól lesz fűszeres. Az ízek végtelen változatossága található meg benne. Mindennap más és másfajta borunk lehet, — legyen is! Minden évjáratnak megvan a maga egyéni jellege: egyik édes, másik fanyar, egyik nehéz, másik könnyű. Egyik halhoz való, másik húshoz, egyiket be kell hűteni, a másik szobahőmérsékleten ízlik a legjobban.

Lám, mennyi nyugodt ízlés és művészet rejlik a borivásban. Valóban, olyan magasrendű művészet ez, hogy nem lehet élvezni barátok

nélkül. A bor demokratikus ital; nyugodt beszélgetésre hozza össze az embereket. Tégy az asztalra egy üveg jó erős vörösbort egy kis érett sajttal, s királyi uzsonnád van gazdagnak és szegénynek egyaránt.

A jó borivó szokások természetesen a szűk nacionalizmus legnagyobb ellenségei. Volt-e valaha határ, amelyet időről-időre nem szeltek át a szőlőfürt nemes levével teli hordók vagy palackok?

A boriváshoz meggondolt ember kell; és a borivás nyugodt meggondoltsághoz vezet. Amerikának pedig többek közt éppen erre van szüksége, hogy rábukkanjon bajai gyökerére: nyugodt meggondolásra. Meggondolásra van szükségünk az ország nemzetközi céljainak felülvizsgálásában. Egyre világosabb lesz, hogy a földgömb bajai nem gyógyulnak meg bombáktól. A bombák sebeket hagynak és szomorú emlékeket, s ez aztán csak még jobban szétválasztja az embereket. Egyre világosabb lesz, hogy élelem és pénz kiosztásával könnyítünk ugyan az éhségen és szegénységen, de nem szüntetjük meg egyiket sem. Az ember méltóságát kell kifejlődésre segítenünk, ez pedig meggondolt közeledést igényel, mert az ember bonyolult teremtmény. Az elkövetkező évek azt is világossá teszik majd, hogy minél több erőszakos megnyilvánulás fordul elő az egyetemek területén, annál alacsonyabbá válik az akadémiai színvonal. A gondolkodó értelmiségiek (rendszerint nem erőszakos emberek) szép csendesen faképnél fogják hagyni a felfordult egyetemeket.

Ha többet jönnénk össze bor és sajt mellett, hogy gondolkodjunk problémáinkról és becsületesen keresnénk a megoldást erőszakos reakciók helyett, lassan-lassan kiirtanánk a rossz egyik gyökerét. Amerika eleped a nyugodt gondolkodásért, a békés beszélgetésért, sőt a csendes szemlélődésért. És nincs a bajokra megoldás, míg a nemzet meg nem találja lelkét békességben, szegény és gazdag, fekete és fehér, együtt üldögélve egy pohár bor mellett.

Megmaradunk-e?

Néhány évvel ezelőtt, ha az érdekelt keresztények összejöttek, hogy megvitassák egyházuk állapotát, könnyed biztonság uralkodott köztük. Ilyenforma az orvos biztonsága egy olyan páciens ágya mellett, akinek a betegsége nem komoly ügy a modern orvostudomány számára: tudja, hogy kiállja a krízist. De az orvosok jóslatai néha nem válnak be: megjelenik egy új vírus, és egy közönséges betegség a megmaradás kérdésévé válik. Manapság, ha az érdekelt keresztények összejönnek, sok kétség merül fel közöttük, nyomasztó kérdések hangzanak el diszkrét suttogással, sőt fennhangon is: Megmarad-e az Egyház?

A sajtó pontatlan fecsegése egy kereszténység-utáni korszakról, kereszténység nélküli humanizmusról, vallás nélküli kereszténységről egyáltalán nem javítja a közhangulatot. Mint sötét időkben mindig, jóakaratú prédikátorok jelennek meg és arról szónokolnak hallgatóiknak, hogy küzdenünk kell, keményen küzdenünk az Egyház jövőjéért. Pár éve betegségről beszéltünk, amelyet bizonyosan átvészelünk; most az a kérdés: megmaradunk-e?

Ha az Apostolok Cselekedeteiben halhatatlanná tett bölcs Gamaliel rabbi ma élne, csendesen derülne ezeken az érdekelt keresztényeken, akik merev arccal, savanyú kedéllyel küzdenek a megmaradásért. Megcsóválná fejét, s újból elmondaná egyszerű bölcsességét: „Nyugalom! Ha a keresztény közösség emberi eredetű, akkor magától szétbomlik, akárhogy is küzdötök a fennmaradásáért. Ha meg Istentől való ez a közösség, akkor megmarad a ti búbánatos vitézkedéstek nélkül is."

Megalázó Gamalielre hallgatni több mint 1900 év távolságából. De ő nyilván tudja: megjósolta már egyszer, és a jóslat bevált. Ha egy intézmény olyan abszurd, mint a keresztény Egyház (hiszen a legnagyobb paradoxonon épül, amiről ember valaha is hallott, ti. hogy Isten emberré lett), akkor vagy el kell tűnnie, vagy isteni segítség kell a megmaradásához. Ha megvan az isteni segítség (a megmaradás ténye hatalmas bizonyság emellett), akkor emberfia sem meg nem mentheti, sem össze nem döntheti.

Az érdekelt kereszténveknek nyugodt hitre és sok alázatra van szükségük. Az Egyház, amely miatt aggodalmaskodnak, nem az övék, hanem Krisztusé. Egyszerűen nem az ő dolguk, hogy döntsenek megmaradásáról. Ezt a kérdést már nagyon régen eligazították a Genezáreti tó partján, meg aznap, amikor a Lélek kiáradt a Tizenkettőre. Isten nem fogja elhagyni népét; és mindig lesz népe. Neki gyönyörűsége az emberrel lenni. És ki akadályozhatná meg Istent, hogy azt tegye, amiben kedve telik?

Az következik ebből, hogy Istennek nincs szüksége a mi segítségünk-

re Egyházának építésében? Szó sincs róla. A világ jelenlegi rendjében nehezen boldogulna a mi munkánk nélkül.

Ez tökéletes ellentmondásnak hangzik, de gondoljuk meg, hogy a mi Istenünk a meglepetések Istene, s a legjobban paradoxonokban és ellentmondásokban beszélhetünk róla.

Elfogadom: az Egyház megmaradása Isten hűségétől függ. Ő pedig Krisztus személyében olyan szövetséget kötött velünk, amely biztosít erről a hűségről. Istennek most már nincs választása, teljesítenie kell ígéretét.

De ehhez a mi segítségünkre van szüksége. A Jóhír nem terjedhet el hirdetők nélkül. A szentségeket nem lehet kiszolgáltatni emberek nélkül. Emberszavak, emberkezek nélkül nem ismétlődhetnének meg a történelmen át Krisztus látható és tapintható gesztusai. Ez nem pelagianizmus, csak egyszerű, közönséges igazság. Isten úgy rendezte be a világot, hogy a mi közreműködésünk nélkül hatalmas üdvözítő tetteinek nem lenne látható hatása.

Bizonyos tekintetben igaz, hogy az Egyház megmaradása az emberen áll. Igaz, hogy Isten a mi szolgálatainkat kéri. Ezek nélkül nem lenne népe, amely ismeri, szereti és imádja őt. Ismeretlen istenséggé válnék, valahol nagymessze.

Az is igaz, hogy őneki nincs szüksége nekikeseredett harcosokra Országa érdekében. Krisztus azt mondta Péternek, tegye el a kardját és ne védelmezze erőszakosan Mesterét. Az Atyának egyéb tervei voltak Jézussal, mint hogy Péter erőlködésével mentse meg.

Az Egyház megmaradása a kegyelem gyümölcse, amely kiszámíthatatlan módon dolgozik sok szívben és meglepő eredményeket hoz létre. Ez már annyiszor megtörtént a történelem folyamán: ugyan mikor leszünk elég éleselméjűek ahhoz, hogy tanuljunk valamit Isten utairól a múltból? Az Egyház megmaradása a barbár korokon és a Római Birodalom összeomlásán, meg a népvándorlás nagy fölfordulásán át nagymértékben azoknak a szerzeteseknek köszönhető, akik egykor megteremtették Monte Cassino erőteljes, rusztikus szépségét, majd szétvitték a Jóhírt egész Európába. Az Egyház megmaradásához a késő középkorban hatalmasan hozzájárultak Domonkos és Ferenc kolduló barátai. Az ő imájuk és tudományuk összetartó erő volt egy új kor hajnalán. Később, a modern kor kezdetén, azok a papok, akik Loyolai Ignáctól tanulták a Szentléleknek való engedelmeskedést, sokat tettek a keresztény közösség ingadozó épületének megszilárdítására. Nem katonai vállalkozásokkal (amikor ilyet kíséreltek meg, sohasem volt sikerük), hanem azzal, hogy felebarátjukat imádságra és jócselekedetekre tanították.

Ezekkel a nagy mozgalmakkal párhuzamosan volt egy másik, nem kevésbé fontos is. Az Egyház annak a nyugodt hitnek és szeretetnek

erejében növekedett, amely eltölti a keresztény otthonokat. Sok anya és apa, ha nem is volt olyan híres, mint sok nagy szent, éppen olyan nagy építője volt Isten Országának.

Isten Egyháza nem emberi eszközök következtében marad meg. Gamaliel tudta, hogy az Egyház Isten hűsége miatt marad fönn. Milyen jó 1900 év mulva visszanézni és látni: Isten hűségesnek bizonyult a történelem folyamán. Ha az Egyház emberi intézmény lenne, már rég vége volna. A keresztények minden emberi erőfeszítése tizenkilenc századon át nem megfelelő magyarázata az Egyház megmaradásának. Ma is, ha egy kívülálló szemügyre veszi nyilvánvaló zavarodottságunkat és elégtelenségünket, könnyen levonja a következtetést: útban vagyunk afelé, hogy letűnjünk a történelem színpadáról. Persze így is lenne, ha nem volna Szentlélek, aki üzemben tartja az egész intézményt, pápát, püspököket, papokat és világiakat, mindenestül. És ugyanaz a Krisztus, aki azt mondta nekünk, hogy haszontalan szolgákként gondolkodjunk magunkról, szolgálatainkat kéri ehhez a folyamathoz a Lélek gyengéd ösztönzése által.

Emlékeznek Pál apostolra az Úr 50. esztendeje táján? Lett volna mit mondania krízisről és túlélésről. Bizonyosan érezte a pogány világ szétmorzsoló súlyát maga körül, amint ránehezedik a kicsiny, bimbózó közösségekre. Mégsem beszél soha túlélésről. Elméje tele volt a Feltámadott Úr látomásával, szívét rabul ejtette Isten szeretetének az emberi történelemben kibontakozó misztériuma. Csodálatos várakozás hatotta át egész lényét. Tipikus keresztény életstílus.

Az a közösség, amely szervezetileg bevezeti a bolond hivatalát, nagy lépést, jobban mondva ugrást tesz előre, a jövő felé. A tagok kötelesek hallgatni valakire, az viszont köteles részrehajlatlan és objektív igazmondásra. Az igazságot követni pedig annyi, mint egyenesen haladni a jövő felé, anélkül hogy görbe útvonalba bonyolódnánk, mert semmi hamisság nem állhat fenn sokáig a történelem viharaiban. Azért a haladásnak való elkötelezettség annyit jelent, hogy legyen egy jó bolondunk.

De óvatosnak kell lennünk. Az igazság ügyének való odaadás nem tesz valakit csalhatatlanná. Csakugyan: nincs veszedelmesebb ember annál, aki meg van győződve véleményének igazságáról és látásának csalhatatlanságáról. Ha tehát már egyszer tisztáztuk és elfogadtuk, hogy szükség van bolondra, nagy gonddal kell kiválasztanunk a megfelelő személyt. Különben a jó kezdet rossz végre juthat.

Így hát fölmerül a kérdés: ki a jó bolond? A bolond mestersége művészet; hozzánemértőknek nem való. Képesített személyekre nehéz szert tenni. És még amikor átvették hivatalukat, akkor is figyelemmel kell kísérni őket. Hasznos lesz felsorolnunk néhány követelményt, amelyek ismeretében helyesen választhatunk, és kényszeríthetjük a bolondot, hogy maradéktalanul megfeleljen hivatala igényes mércéinek.

Senkisem lehet jó bolond, csak ha egyedül át tudja hajózni az óceánt. Ez persze nem azt akarja jelenteni, hogy csak tengerészek alkalmasak a bolond hivatalára. A mondás igazi értelme: senkisem kötelezheti el magát az igazság mellé, ha nem képes egyedül hajózni. A mi társadalmunkban sok mindenből politikát csinálnak. Meggyőző beszédű vezérek pártokat alkotnak és próbálják rávenni a polgárokat, hogy támogassák őket. Mindig nagy kísértés lesz a politikusoknak, hogy a bolondot a maguk hasznára fordítsák. Némelyikük azt mondja: „A mi álláspontunk olyan helyes, hogy még a bolond is velünk van", vagy: „Nézzétek a másik pártot: csak a bolond van velük." A valóságban azonban a bolond ösvényének magányosnak kell lennie, anélkül, hogy akár jobbra, akár balra engedményt tenne. Nem küzdelem árán kell utat törnie; ez végképp nem az ő szerepe. Haladása inkább olyan, mint egy kecses vitorlásé, tréfás rajzokkal a vitorlavásznon. Minthogy pedig nem várhat és nem szabad várnia támogatást senkitől, belső erejének jóval felül kell haladnia az átlagosat.

Senkisem lehet jó bolond, csak ha álmai messzebb érnek tudásánál. Nehéz megfogalmazni ezt a tulajdonságot. Hadd magyarázzuk meg. A bolondnak bizonyos távolságban kell tartania magát saját korától. Tudnia kell, mi történt a múltban, hogy tanácsot adhasson kortársainak,

akik hajlamosak korábbi nemzedékek hibáinak megismétlésére. Még ennél is fontosabb, hogy érezze a jelen pillanat értékének mulandóságát. Sohasem volt még kor, amelyben az emberek akkora kísértésbe estek, hogy megittasodjanak saját vívmányaiktól, mint a mienk. Teszünk néhány lépést a holdon, és diadalmámorunkban elfelejtjük, hogy egy minden mértéken túl hatalmas világegyetem vár még kikutatásra. Szétrobbantunk és egyesítünk atomrészecskéket, és sikerünk dicsőségében, gombaalakú felhőtől körülvéve elfelejtjük, hogy nem tudjuk, honnét származnak a részecskék. A jó bolondnak túl kell látnia a jelenen és észre kell vennie: ötven esztendőbe sem kerül, s mindannyian öregek és divatjamúltak leszünk. Ne hízelegjen kortársainak. Figyelmeztesse őket, hogy minden, amit tehetnek: egy pici lépés az egyetemes történelem véget nem érő folyamatában.

A jó bolondnak szeretnie kell a kínai konyha keserű-édes ízét. Könnyű szeretni egy egyszerű húsételt. Nem nehéz élvezni egy édes csemegét. A művészet a keserű és az édes kombinálásában áll. Főleg mi amerikaiak általában szétválasztjuk a különböző ízeket. Politikai és szociális mozgalmaink irányzata nyers és keserű, minden édesség nélkül. Aztán megpihenésül olyan filmek és látványosságok nézésébe menekülünk, amelyek szirupos álomvilágot festenek, a való élet keserűségének egyetlen csöppje nélkül. A jó bolond kiegészíti a társadalmat a maga személyében. Az igazság kegyetlensége és az álom szépsége találkozik erőfogyasztó munkájában. Ezért nem bírják sokáig a jó bolondok. Fölégeti őket békéltető missziójuk: hogy nevetve megmondják az igazat.

A jó bolond megtanult tört szívvel nevetni. A bolond olyan ember, mint bárki más, szüksége van rokonszenvre, megértésre. De hivatala rikító ellentmondással jár. Ruhája azt hirdeti, hogy nem kell komolyan venni, bölcsessége azt kívánja, hogy ne mellőzzék egykönnyen. Ez a paradox helyzet sarkig tárja a kaput minden vádnak. Azok, akik nem szeretik a maskaráját, talminak, vagy éppen bolondnak fogják mondani bölcsességét. Azok, akik nem szeretik a bölcsességét, nem fognak szóbaállni egy maskarába bújtatott emberrel. Egyikük ellen sincs védelme. Jó humoráért, bölcs szavaiért talán hálát sem kap. Egy bolond sem hallja gyakran a „köszönöm" jutalmazó szavát — pedig az emberi szükséglet egy becsületes erőfeszítés vagy egy jótett után. Végre is ki mond köszönetet egy bolondnak! De ott belül, mélyen, ő sem más, mint a többi — csak a hivatása más. És néha megszakadhat a szíve.

Bolondnak lenni bizony furcsa hivatás. Csúffá tesz minden meghatározást. Csak a költészet szolgáltathat némi igazságot neki. És itt eszembe jut egy olaszul olvasott vers:

Ha elvesztettél mindent
és semmid sincs,

csak két karéj kenyér
maradt a zsebedben:
adj el egy karéjt,
és végy az árán virágot,
hogy legyen egy kis tápláléka a szivednek.
. . . Ki más tenne ilyet, mint egy bolond? . . .

Játék vagy csata?

A játék mindig elbűvölte az embert és fittyet hányt a tudósok minden osztályozására. Olyannyira, hogy éppen mostanában egy szociológus, egyben teológus, Peter Berger, kiemelte minden közönséges kategóriából és egyenesen az örökkévalóság szegélyére tette, kijelentve, hogy rajta keresztül az angyalok suhanása maradt meg az emberek között. A játék egy olyan valóságra mutat, amely fölébe emelkedik látható és fogható világunknak.

Különleges izgalom, amikor a játék mérkőzéssé fejlődik, baráti vetélkedővé két szembenálló fél között, akik összemérik erejüket az örökkévalóság szegélyén. Ez olyan jó, hogy mikor valami látványos mérkőzést játszanak, látványos tömeg is gyűl össze. És mindenki ugyanúgy lelkesedik. Míg folyik a meccs a két nagy rivális sportcsapat között, megáll az idő, az evilági problémák jelentéktelenné zsugorodnak, s angyalok suhanása hallatszik az egész pálya fölött. Az ember jobbik formájára lel.

Jó dolog a meccs, de vigyáznunk kell, hogy el ne rontsák. Minél jobb valami — mondták a régi filozófusok —, annál rosszabbá válik, ha romlás támadja meg. Csakugyan, semmi sem rútabb, mint mikor az elmés játék értelmetlen küzdelemmé torzul, vagy a vetélkedő elkeseredett csatává fajul.

Az Egyházban a teológusok játéka és mérkőzése angyalok suhanása lehet mindannyiunk számára. Abban szorgoskodnak, hogy jobban megértsék Isten titkait: ott ugyancsak tág tere nyílik a játéknak. Ha különféle személyek e titkok új oldalait fedezik fel, az egy mérkőzés minden izgalmával járhat. Mindnyájan elbűvölve figyeljük véleménycseréjüket. Nem voltunk-e csak nemrégiben tanúi, hogy teológusok a piactéren beszélnek, tömegeket vonzva?

De imitt-amott savanyú lesz a vita íze. A mérkőzés háborúvá fajul; a szellemek derűs meccse észrevétlenül elkeseredett bizonykodássá alakul át. A pártokra cimkéket ragasztanak és szigorúan igazolják személyazonosságukat. Ma az ellenfeleket konzervatívoknak és progreszszíveknek minősítik. A megoszlás már annyira megy, hogy ha valaki egy cocktail partyn be találja vallani, hogy teológus, akkor továbbmenőleg igazolnia kell magát: konzervatív-e avagy haladó, mint valamikor a keresztényeknek meg a törököknek a páncéljukon lévő jelvényekkel kellett igazolniok magukat. Ettől kezdve pedig már csak az ügyhöz és annak vélt prófétáihoz való hűség a kérdés, semmiféle személyes gondolkodás nem megengedett. Háború van terjedőben, amely pusztulásra és éhínségre fog vezetni.

Pedig az igazi hasadás az Egyházban nem konzervatívok és progresz-

szívek között van. Hanem azok között, akik nyíltfejűek és készséges szívűek, meg azok között, akik fafejűek és fagyosszívűek. Ez a megoszlás mélyremenő és kimondhatatlan kárt okoz.

A nyíltfejű ember mindig kész meghallgatni mást, kész befogadni, mert tudja, hogy még nem érte el végső kifejlődését. A fafejű beszélni és adni óhajt, mert azt gondolja, ő képviseli a fejlődés végső szakaszát. A készséges szívű ember mindig szívesen vesz vezetőt maga mellé és megy előre, mert érzi, hogy több az, amit nem ismer, mint amit ismer. A fagyosszívű örökre egyhelyben marad, mert meg van győződve arról, hogy mindenkinek az ő tanítványává kell lennie.

Csak a nyíltfejű és készséges szívű emberek tudják építeni az Egyházat. A fafejűek és fagyosszívűek mindannyiunkat megbénítanak.

De ne essünk tévedésbe: az elválasztó vonal nem olyan világos, mint mindaz, amit az imént elmondtunk. Mindkét oldalon vannak fiatalok és öregek, férfiak és nők, világiak és papok. Akadnak nyíltfejű konzervatívok és fagyosszívű progresszívek, és megfordítva.

Ezek persze leegyszerűsített kategóriák; valójában mindannyiunkban van nyitottság is meg zártság is. Akkor szolgálunk Istennek-embernek, ha megnyitjuk lelkünket új belátások előtt és készségesen vállaljuk új kutatások kockázatát. Akkor nem sokat jelent, hogy egyikünk konzervatív, a másik progresszív. A különféle vélemények üdítő mérkőzésre fognak vezetni. Az a teológus, aki megérti és szereti múltunkat, de tudja, hogy a Lélek munkája az emberek között még nem végződött be, áldása a keresztény közösségnek. Az a teológus, aki a Lélek jövendő munkájára figyel, de tudja, hogy a múltból is világosság árad, haladásunk előőrse. A két csoport közötti mérkőzés — konzervatívok és progresszívek, mindkét fél nyíltfejű és készséges szívű — így angyalok suhanása lehet az Egyházban ismét. Isten Népe és az angyalok bizonyára élvezni fogják.

Korunk a föld építőinek, új határok után kutató pionírоknak a kora. Elképzelhető-e helytelenebb magatartás, mint távoltartani magunkat, hűvösen és érdektelenül állni, mialatt az építők szilárd szerkezeteket és kecses íveket hoznak létre új nemzedékek új székesegyházai számára, s a kutatók utat törnek az ismeretlenbe ezernyi veszély között?

Ez így van társadalmunk sok szintjén. Bizonyosan így van a politikai szinten. Ott a társadalmi élet új dimenziói bontakoznak ki és új struktúrákat hoznak létre, hogy közelebb vigyenek az ember aranykorához. Úgy tetszik, joggal sürgetik Egyházukat a keresztények: ne tartsa távol magát, ne álljon hűvösen, elkötelezettség nélkül, mialatt folyik a küzdelem, s új világ van fölmerülőben. Az Egyháznak a dolgok sűrűjében kellene lennie, be kellene avatkoznia a politikába, elköteleznie magát.

Mint annyi leegyszerűsített állítás, ez is igazságot hordoz méhében, és egészséges sarjat hozhat világra — de óvatosságra van szükség. Ha nem bábáskodunk kellően a szülés folyamatánál, szörnyszülött pillanthatja meg a világot — vagy a világ pillanthat meg szörnyszülöttet.

Minden kereszténynek el kellene köteleznie magát e mellé a világ felépítése és új határok fölfedezése érdekében folyó kutatás mellé. Necsak azért vállalja az elkötelezettséget, mert történetesen érdekli a mérnöki tudomány vagy a földrajz. Krisztus iránti lojalitásának gyümölcse kell hogy legyen ez, aki által lett minden. A föld színét kiépíteni vagy új határokat keresni annyit jelent, mint alázatosan csatlakozni a Fiú, az Ige művéhez, aki az élet és a mozgás forrása. A politika se legyen kivétel; jó politikusok nagyot javíthatnak az ember életén. Helytelen, ha a keresztény távoltartja magát, hűvös és közönyös politikai dolgokban.

Minden kereszténynek kötelessége tehát a politikai aktivitás. A klérus vagy szerzetesközösségek tagjai sem kivételek; végtére is valamennyien polgárok. E világban élnek, akkor is, ha munkájuk nagyrésze a jövendő világot illeti. Ennélfogva meg kell osztaniok embertársaik terhét.

Világos: amennyiben minden keresztény komolyan veszi ezt a kötelességet, a nézetek, magatartások és döntések nagy változatossága jön létre. A hivatalos Egyház, amennyiben a hierarchia képviseli, tisztelje ezt a változatosságot, örvendjen neki és álljon ott tagjai mögött, bármi legyen is a véleményük. Erősítse meg és védelmezze azt a jogukat, hogy szabadon válasszák azt, amit a legjobbnak gondolnak, de ne kényszerítsen rájuk semmiféle véleményt. Az Egyház a személyt támo-

gassa, aki a döntést hozza, ne pedig a döntést magát.

De mit mondjunk a hivatalos Egyházról, amelyet a hierarchia képvisel? Ne lépjen-e az is a napi politika küzdőterére, ne avatkozzék-e be, ne kötelezze-e el magát? Nem része-e küldetésének, hogy új társadalmat építsen és új határokat keressen az emberi közösségnek?

Ám lépjen az Egyház a politika terére, ha jól tudja csinálni. De tudja-e? Nincs meggyőző bizonyítékunk arról, hogy Krisztus vagy az Ő Lelke valaha is megadta az Egyháznak a jó döntések karizmáját ideigtartó politikai helyzetek dolgában. Viszont bőséges és nyilvánvaló történelmi bizonyságunk van arról, hogy valahányszor a hierarchia ilyesmivel próbálkozott, a hátrányok, térben és időben, messze meghaladták a biztosított előnyöket. Az Egyház egyszerűen nem birtokolja az okosságnak azt az adományát, amely jó politikai döntésekért szavatol. A püspökök adománya a hűség az evangéliumi üzenet hirdetésében, nem pedig az, hogy jó politikusok.

Az egyes kereszténynek az Evangéliumra kell építeniök életüket; az élet mindennapi helyzeteiben kell azt alkalmazniok. Ebbe más ne avatkozzék bele; végre is felnőtt emberek. A hivatalos Egyház ne bonyolódjék a politikába, mert nincs adománya hozzá, és rosszul fogja csinálni. Ha történetesen belebonyolódik, kijelentései nem képviselnek többet, mint a szóbanforgó pápa, püspökök vagy papság emberi bölcsességét. Az pedig lehet nagy is meg nem is. Sőt politikai ügyekben való tapasztalatlanságuk szerencsétlenséget idézhet elő. Szokjunk hozzá, hogy amikor a püspökök, papok vagy szerzetesek politikáról beszélnek, egyéni véleményüket fejezik ki. Ne lássuk bennük az Egyház képviselőit. Úgy fogadjuk szavukat, mint hozzánk hasonló keresztények személyes állásfoglalását. Ehhez persze joguk van.

Valamit azonban kozzá kell tennünk. Ha a hit, remény és szeretet üzenetét lábbal tiporják, ha úgynevezett államférfiak és politikusok cinikusan nem veszik tekintetbe az igazságosságot és a becsületet, akkor a hivatalos Egyháznak vagy a hierarchiának szót kell emelnie. Beszélnie hangosan és világosan, és minden lehetőt megtennie, hogy végetvessen az igazságtalanságnak.

Összefoglalva: A hivatalos Egyház ne bonyolódjék a napi politikába, mert nincs rá karizmája és kicsi hozzá a földi tudománya. Az egyes keresztények építsék a föld színét és kutassanak új határok után, a politika útján is, ha kell. A hivatalos Egyház támogassa szabad választási jogukat, de ne adjon nekik utasításokat, hogy mit csináljanak. Ha igazságtalanság fordul elő a közösségben, a hierarchikus Egyház szólaljon fel ellene.

Amikor a papság és a szerzetesek napi politikáról beszélnek, nem az Egyházat képviselik. Vegyük le a vállukról azt az embertelen terhet, mintha minden elgondolható dologban az Egyház nevében szólnának,

és adjuk meg nekik azt a jogot, hogy a maguk nevében beszélhessenek.

Megfigyelték-e, mennyire tiszteli ez a felfogás a keresztény személyiséget, és milyen kevés ideigvaló hatalmat tulajdonít az intézményes Egyháznak? Nagyon is lehet, hogy ez a jövő helyes egyensúlya.

Életreszóló elkötelezettség

A régi korok emberét elbűvölte a körülötte lévő világ. Szerette figyelni az eget, az óceánt, a hegyeket. Benépesítette őket különféle istenekkel, akiknek hatalmuk volt élete irányítására. Saját maga sokkal kevésbé érdekelte. Kora nem volt a kísérleti lélektan ideje.

Modern korunk elérkeztével az embert önmaga bűvöli el, s megkezdte saját psyche-je és emóciói titkainak és misztériumainak kikutatását. Kant a filozófia, Freud a pszichológia terén csak két kimagasló név az új irányzat képviseletében.

Semmi kétség, a lélektan nagy haladást tett ítéleteink, vágyaink és döntéseink homályos gyökereinek kikutatásában. A közelmúltban sok vizsgálódás folyt az embernek arról a képességéről, hogy elkötelezze magát. Különösen az a kérdés merült fel, képes-e *tartós*, életreszóló elkötelezésre?

E kutatás eredménye szigorúan negatív. A következtetések támaszául felhozott érvek — úgy látszik — meggyőzőek.

Az ember képessége arra, hogy megértse önmagát és a körülvevő világot — így a lélektan tudósai — korlátolt. Minden döntését igen szűk területen belül hozza meg. Nem láthat túl horizonján, nem bízhatja rá magát az ismeretlenre; minden elkötelezése megértésének mezején belül történik. Megeshetik, hogy ez a mező kiszélesül; a személyiség növekedése sohasem áll meg. Új ismeretekkel, új ösztönzésekkel új világok nyílnak meg előtte. Ebben az állandó folyamatban szükségét érzi, hogy újraértékelje minden előző ígéretét.

Továbbá ez a folyamat növekvő szabadságot jelent. Életreszóló elkötelezés bármelyik szakaszban egyenlő lenne az ember bebörtönzésével. Ha egy ígéret szűk múltjához láncolja, akkor nem lenne meg a szabadsága, hogy hozzájáruljon a jelenhez és építse a jövőt. Nem növekednék.

A pszichológiának ezek a belátásai mindenfelé megkönnyebbülést keltenek. Fiatalembereknek nem szabad magukra venniök azt az embertelen terhet, hogy mindörökre kötelező ígérettel határozzák meg egész életük folyását. Nem szabad zsenge korukban megkötözött kézzel tartaniok az ismeretlen jövő felé. Az öregebbek meg ne röstelljék megszegni ígéretüket, ha hosszú tapasztalat után rájönnek: elhibázott volt.

Így beszélnek a lélektan szakemberei.

Következtetéseik mélyen érintenek bizonyos keresztény magatartásokat. A keresztények századokon át azzal a záradékkal tették házassági esküjüket, hogy férj és feleség szövetsége mindhalálig tart. Fiatal szerzetesek is örökre lekötötték magukat, nagy ünnepséggel, áhítatot gerjesztő szertartások keretében, Isten kizárólagos szolgálatára. Foly-

tassuk-e mindezt? Ne mondjuk-e meg mindnyájuknak becsületesen, hogy lelkesedésükben túlságosan messzire mennek?

Mondjuk csak meg becsülettel. Nem szabad visszautasítanunk a tudomány következtetéseit, ha jól megalapozottak — és jelen esetben az érvek meggyőzőknek tűnnek.

De van az éremnek egy másik oldala is.

Amikor valaki elmondja a házassági esküt Isten előtt, akkor egy harmadik személy bevonása is megtörténik: magáé Istené. Ő hívja ezt az egymást szerető párt egy emberi erőt meghaladó kalandra. Éppen ez a házasság keresztény dimenziója: Krisztus is benne van. Amikor egy fiatal egy szerzetközösségben Isten kizárólagos szolgálatára szenteli magát, Isten a kaland egyik partnere; ő hívja teremtményét különleges szépségű és mélységű életre.

A szakembereknek nagyon igazuk lehet: senkisem kötelezheti el magát egy életre. De ha olyan kalandról van szó, amelyben Istené a főszerep, akkor az igazi kérdés nem az: mit tehet az *ember*, hanem az: meddig terjed *Isten* ereje. Az pedig nagyon messzire terjedhet. Isten elkötelezheti magát egy törékeny ember élete tartamára — és messze azon túl is.

Fura dolog, de Isten szeret kalandba bocsátkozni az emberrel. Ő hívta Ábrahámot: „Hagyd el országodat, rokonságodat és atyád házát azért a földért, amelyet majd Én mutatok neked" (Gen 12, 1). Ez a hívás életreszóló elkötelezés volt, s nem is csak Ábrahámot foglalta magában, hanem feleségét, fiát és minden leszármazottját. A szeretet túláradó bősége készteti Istent arra, hogy életreszóló kalandokra kötelezze el magát az emberrel. És Ábrahám esete nem volt egyedülálló; más neveket is felhozhatnánk ugyanerre. Jahve hívta meg az Ószövetség minden prófétáját, és sohasem hagyta el őket. Később Jézus túláradó szeretetében kiválasztotta a Tizenkettőt, s rájuk bízta magát élethossziglan és azon túl.

A keresztény közösség a századokon át tudatában volt Isten ígéreteinek, amelyek tovább tartanak az emberileg kiszámíthatónál. Az Isten hűségébe vetett bizalom bátorított fiatalembereket és lányokat, hogy elkötelezzék magukat egymásnak egy életen át. Más fiatalemberek és lányok Isten kizárólagos szolgálatára szentelték magukat szerzetesi fogadalmaikkal mindörökre. Isten hűségébe vetett hitüket vallották meg ezzel mindannyian. Nem tévedtek. Életük eseményei igazolták, hogy jó helyre fordultak bizalmukkal, jóllehet erről nincs írott bizonyítékunk. A napról-napra, foghatatlanul közölt nyugodt erő nem a történészek anyaga.

A modern lélektan következtetései ténylegesen egybeesnek sok keresztény kifejezett múltbeli meggyőződésével: az ember nem elég erős ahhoz, hogy életreszólóan elkötelezze magát. De a hit dimenziója

túlterjed a lélektanén. A hit rá tud ébreszteni, hogy Isten kész elkötelezni magát az embernek valami különleges hivatásban, legyen az akár házasság, akár szerzetesélet. A hitnek ez a meglátása reményt eredményez Isten hűségében. A hitnek és a reménynek ebben a perspektívájában az életreszóló bolond házassági ígéretet zenével, énekkel és tánccal ünnepelhetjük. A hivő számára ennek mind megvan az értelme. Ugyanígy a szerzetesi örökfogadalmat is mindazzal az ünnepélyességgel lehet megülni, amelyről a helyi közösség és az Anyaszentegyház csak gondoskodni tud. Az a kaland ismétlődik meg újból, amely kivezette Ábrahámot országából és új földre küldte.

Ha ilyen ünnepség van, akár lakodalom, akár fogadalom napja, *tapsoljatok mind, emberek,* és hívjátok meg a pszichológia szakértőit arra a bankettre, amilyet ők nem adhatnak.

A keresztény közösség és a Újszövetség könyvei közti viszony több, mint érdekes teológiai rejtvény: misztérium. Az írások kezdettől fogva táplálták a közösség életét; viszont az egész történelmen át az írások értelmezése — messze túl a szöveg betűszerinti értelmén — a közösség hivatása volt. Az Egyház életet merített a Bibliából; a Biblia üzenete fejlődött az Egyház belátásaitól. Kölcsönös hatás *állt* és *áll* fenn itt, amelyet nehéz nyomon követni, még nehezebb szabatos törvényekbe foglalni. Minden teológus első gondja az kellene hogy legyen, hogy egy kis fényt derítsen erre a titokzatos viszonyra. Hiszen az a két jelentős forrás, amely meggondolnivaló tényekkel és adalékokkal látja el, a Szentírás és a közösség élő hite. Megdöbbentő, hogy sok teológus mégis hanyatt-homlok részletkérdésekbe és részmegoldásokba veti magát, meg sem próbálva tisztázni ezt az alapvető dolgot.

Egyesek azt tételezik föl, hogy ha egyszer ismerjük a szövegek teljes jelentését, minden problémánk meg van oldva. Számukra a korai idők apostoli írásai nem annyira a fejlődés kezdete, mint inkább a beteljesülés végső szakasza, amelyen sohasem kellene túlmennie a közösségnek. Elbűvölően szimpla látás.

Más teológusok nem sokat adnak az írásokra. Annak a könyvei — mondják — az őskeresztény közösségek hitének vetülete; íróik derekas kísérletet tettek arra, hogy leírják Isten kinyilatkoztatását az őket körülvevő világnak. Az írás nekünk inkább távoli modellje, mint közeli normája a hitnek. Ha pedig a mi történeti körülményeink között jelentéktelen, akkor másutt kell eligazítást keresnünk. Ez is leegyszerűsítés, s főleg azoknak tetszik, akik nem látják, kereszténységünknek mekkora része gyökerezik a történelmi múltban.

Valahol e két véglet között található az igazság. Hogy pontosan hol: nem tudjuk. Az egyensúly múlt és jelen között, rég megírt inspirált könyvek és most élő közösség között olyan bonyolult és kényes, hogy teljes megértése még a legjobb teológusokon is kifog. De többé-kevésbé megközelíthetjük.

A legrégibb időktől kezdve kettős cselekvést találunk a közösségben. Először az írások szabad megteremtését, azután pedig elfogadásukat azzal, hogy a Lélektől valók és kötelező erejűek a közösségre nézve. Magatartások meglepő kombinációja ez: a közösség engedte, hogy megkösse az, amit ő maga hozott létre. Ennek magyarázata az, hogy a keresztények felismerték a transzcendens erőt mind az írások megalkotásában, mind elfogadásukban. A közösség hitte, hogy a Lélek volt azokkal, akik e dokumentumokat összeállították, azután pedig ugyanaz a Lélek adott ítélőképességet őnekik, hogy elfogadják mércéül az írott

szövegeket. Valóban, az írás változhatatlan vezető és szabály lett, amelyet a kereszténveknek nemzedékeken át követniök kellett és sohasem térhettek el tőle.

De a hűség nem jelent hajlíthatatlanságot. A közösség hamarosan új belátásokra és megértésre tett szert, főleg (és ez nem ment nagyobbfajta krízis nélkül) az Atya, a Fiú és a Szentlélek, valamint egymáshoz való viszonyuk tekintetében, vagy az emberré lett Isten misztériumának terén. Az új kifejezések közhellyé váltak; még az egyszerű nép is beszélt egy Istenben három személyről, vagy egy Krisztusban két természetről. Az ilyen kifejezéseket nem az Újszövetség könyveiből vették.

Mind e folyamat során az írás sugalmazó forrás, vagy útmutató maradt, de nem vált a fejlődés gátjává. Ez érthető. A Szentírás nem arra való, hogy megfojtsa a Lelket, hanem hogy kedvező légkört teremtsen a Lélek munkálkodásához. A közösség nem veszítette el teremtő képességét. Az írások szövege nem lehetett a folyamat vége, *terminusa*. Inkább haladást kellett létrehoznia és támogatnia.

Érdekes elgondolkodni azon, milyen mértékben maradt meg a keresztény közösségben az eredeti teremtő képesség. Végtére is a Lélek világossága és ereje van vele. Megengedem, hogy Isten kinyilatkoztatásának egyik felvonása bevégződött az utolsó apostol halálával; de egy másik felvonás még ma is tart, minthogy a Lélek vezet bennünket egész idő alatt az igazság jobb meglátása felé. Mit tudna ma teremteni a közösség, az a közösség, amely egykor megteremtette a Szentírást!? Képességeink nagyobbak, mint gondolnánk.

Különösen helyes föltenni a kérdést: vajon az ősegyház közössége a Szentlélek vezetése alatt elkötelezhette-e magát bizonyos struktúrák mellé, úgy, amint elkötelezte magát az írások mellé? A hittudósok között sok vita folyik a miniszteriális és a kultikus papság intézményének eredetéről, a püspökök, papok és diákonusok szerepéről. Mindig újabb, állandóan meghiúsuló kísérletekkel próbálnak fölfedezni a Szentírásban valami teljesen világos utalást arra, hogyan keletkeztek ezek az intézmények és mennyire szánták állandónak őket. Egyes józan tudósok elismerik, hogy egyszerűen nincs elég történelmi bizonyítékunk a kérdésnek pusztán szentírási szövegeken alapuló megoldására; a hipotézisekre hajlamosabbak viszont a régi dokumentumokon alapuló különféle elgondolásokkal ajándékoznak meg bennünket. Így vagy amúgy — a bizonytalanság megmarad.

Ezt a bizonytalanságot aztán átviszik a mi korunkra. Kijelentik: minthogy nincs világos megoldásunk a bibliai szövegekben, nem lehet sok világosságunk jelenlegi helyzetünket illetőleg sem. Ebből azt a következtetést vonják le, hogy intézményeink, úgy, ahogy kifejlődtek, járulékos dolgok. Olyanok, mint a gyökértelen fa. Nemcsak hogy nem állnak szilárdan, de még azokat is fenyegetik, akik közelükbe mennek.

Gyakorlati következmény: a miniszteriális papság hitelét veszti, vagy az egyházirend szentségének értéke vitássá válik. Hisz végül is az írásokban nincs rá kétségbevonhatatlan bizonyság.

De a dolog ennél bonyolultabb. Ha elfogadjuk (amint tennünk kell), hogy a korai közösségnek volt teremtő ereje *a Lélekben*, nem teremthetett-e új struktúrákat is — úgy, amint megteremtette az írásokat? Akkor a főkérdés nem az lenne: mi van meg az írások szövegében, hanem: mit *csinált* a közösség, akkor is, ha nem foglalták írásba. Ez az álláspont nem is olyan képtelen, amilyennek látszik. Miért szorítkozott volna a közösség teremtő ereje az írásra? Miért ne teremthettek volna új életformákat, vagy a megszentelődés sajátos módjait?

Még tovább is mehetünk és azt kérdezhetjük: miért ne lehetne a közösségnek teremtő ereje ma is? Ha lehetséges volt, hogy a korai közösség struktúrákat hozzon létre, nem teremthet-e a mai közösség is újakat, vagy nem változtathat-e meg egyeseket lényegesen a régiek közül? Elismerjük: a Szentírást nem lehetne ilyen reformnak alávetni. És a struktúrákat? A válasz hihetőleg az, hogy legalábbis bizonyos esetekben a közösség felismerte a Lélek működését, és a kezdeti időkben kifejlődött struktúrákat elfogadta állandóknak — olyanformán, mint ahogy az írások állandók. Ha egy struktúrát egy vagy több ökumenikus zsinat szentesített, az éppen az ilyen fölismerés jele. Más esetekben a közösség minden bizonnyal nem kötelezte el magát szigorúan egy intézmény mellé. Akkor pedig lehetséges a változás, radikális változás is.

A közösség és az írások közötti viszony bonyolult. Az elsőség a folyamatban a közösség oldalán volt: az írásokat az teremtette. De az írás vezérlő normája lett a közösségnek, az foglalta el az első helyet, állandóan és változhatatlanul. Senkisem törölheti el az írásokat. Az eleven Lélek erejében azonban a közösség most is új, váratlan belátásokat kap a régi írásokba.

Csak az írásokra korlátozódott-e a teremtő képesség — vagy struktúrák alkotására is kiterjedt? Ha igen, hasonló-e a helyzet a struktúrákkal, mint az írásokkal: vannak-e állandó és változhatatlan struktúráink? Bizonyos esetekben, különösen a primátus, a püspökség és a miniszteriális papság esetében, a jelek szerint állandó jellegű alkotásról van szó: az ökumenikus zsinatok, az Egyház örökre megmaradó és állandóan fejlődő hitének tanúi tesznek hitet ezen intézmények lényege mellett. De az állandó struktúrák is alá lehetnek vetve új belátásoknak és megértésnek — nem kevésbé, mint az írások szövege. Széles mezeje a fejlődésnek!

Eközött a sok zavarbaejtő kérdés között szilárdan és világosan kiemelkedik egy gyakorlati szabály: bonyolult problémák szimplifikáló megoldása egyáltalán nem megoldás, akármilyen komolyan ter-

jesszék is elő, vagy akármilyen erősen hivatkozzanak is bibliai szövegekre vagy ilyenek hiányára. Mélyenfekvő, alapvető dolgokat kell még tisztázni. Az Ország titkait tanulgatjuk, és inkább küszöbén vagyunk e tudománynak, semmint a belsejében. De jó tudni, hogy az egész folyamat során Isten Lelke tartja össze a közösséget és visel gondot haladására.

Az Egyház az Úr 2001. esztendejében

Az emberiség óriási ugrásokkal halad előre. Nemcsak hogy új világot építünk fel magunk körül a tudomány és értelem segítségével, hanem látóhatárunk is tágul. Rakétáink: kicsi rés, amelyen át a mérhetetlen térbe kandikálhatunk. A föld mélyében kutatva fölfedezzük a múltat. De egyvalamin sehogysem tudunk kifogni: ez a jövő. Mit csináljunk vele? csak nem nyugodhatunk bele a kudarcba! Hogy tájékozottságunkat megmutassuk, számítások alapján jóslatokba bocsátkozunk, vágyainknak megfelelően várakozásokat táplálunk. Legyen aminek lennie kell, — nem akarjuk, hogy a jövő túljárjon az eszünkön.

Ha nem tudjuk, mi következik, engedjük szabadjára a szárnyas képzeletet. Szárnyal is az merészen, könyvekben, cikkekben, beszédekben. A keresztények is csatlakoznak a nagy felderítő mozgalomhoz. Népszerű kérdéseik egyike: mit tartogat a jövő az Egyháznak? Ha tudnánk, hogy ellenáll az új idők ostromának, akkor mégis nagyobb biztonságban éreznénk magunkat és *igazán, reménységgel tele* szentelhetnénk erőinket a keresztény közösség szolgálatára. Viszont ha az Egyház megmaradása józan valószínűséggel nem várható, még jókor otthagyhatjuk.

Érthető, hogy minden jóslat szívesen látott a jövőt illetőleg. Vérünkben van az, hogy szolgálatunkat a jövendő biztonságra alapozzuk.

Elméleteik fölé hajló, ünnepélyes képű teológusok és kérdőíveiket lobogtató szociológusok sietnek mentségünkre, és nyakonöntenek a jövendő fejlődést kinyilvánító tények és vélekedések zuhatagával. Nemes erőfeszítések, — de azon alapulnak, ami elgondolható és előre megmondható. Az Egyház jövőjéről azonban nem beszélhetünk anélkül, hogy számot ne vessünk az elgondolhatatlannal és előre megmondhatatlannal is: Isten Lelkének munkájával, aki jelen van a választott nép között, vagyis az emberiség egész családjában. Ő gyöngéd gondot és szenvedélyes szeretetet tanúsít *mindenki* iránt, tekintet nélkül nemzetiségre, hitvallásra, fajra, nemre vagy bármire. A keresztény közösség az ő eszközeinek egyike, hogy kinyilatkoztassa és elterjessze Isten igéjét és Isten szeretetét minden teremtmény között. Többé-kevésbé előre láthatjuk és megmondhatjuk, mit fog csinálni az ember mostantól az Úr 2001. esztendejéig. Semmi belátásunk abba: mit csinál majd ugyanezekben az években a Lélek.

Semmi kétség: a kereszténység jövőbemutató vallás. A közösség Krisztus eljövetelére vár. *Maranatha — Jöjj el, Uram Jézus!* Ez a könyörgés korai eredetű, és ismételgetése sohasem némult el annyi századon át. De furcsa módon az Úr nem sokat nyilatkoztatott ki népének közvetlen jövőjéről. Elég volt néhány alapvető tény: az Egyház fönn-

marad; Isten Igéje nem semmisül meg; a Lélek tüze nem alszik ki. Ezektől az alapvető ígéretektől eltekintve minden idők Ura igen keveset mondott a jövőről.

Jézus üzenete az, hogy a jövő Egyházát azzal építjük a legjobban, ha a jelen feladatára összepontosítjuk figyelmünket. Zarándokok vagyunk; tudjuk, honnan jövünk, talán azt is, hol tartunk most, de nem sok fogalmunk van vándorutunk pontos céljáról, vagy az odavezető határozott útvonalról.

Nem adatott meg nekünk, hogy ismerjük az Úr 2001. esztendejének Egyházát. Jó kedéllyel tudomásul vehetjük a teológusok jóslatait és a szociológusok számításait, világosan látva, milyen korlátolt lehet csak a tudományuk. Szívünkben azonban egy komolyabb felszólítást fogadhatunk el: azt, hogy haladjunk tovább vándorutunkon az ismeretlen felé, egyik helyről a másikra, örömből bánatba, könnyekből nevetésbe. Biztonságunk nem a jövő ismeretéből fakad, hanem a jelenben megtapasztalt segítségből. Jövendőnk rejtett, de ki bánja? A jelen feladatai mérhetetlenek.

Kifejező liturgia

A II. Vatikáni Zsinat hajnalán nagy mozgalom indult a kifejező liturgia érdekében. Néhány évvel ezelőtt ez a mozgalom olyan volt, mint egy kicsiny patak, fürge, tiszta és frissvizű, de szűk partoktól határolt. Ma inkább hatalmas folyam, amely végighömpölyög az ország vidékein és életet visz az egykori sivatagba. Isten nem feledkezett el népéről: új imádságaink vannak, új énekeink és új ünnepeink — *alleluja!* Persze akadnak ellentmondó hangok is a közösségben, de általában Isten népe az új kezdeményezésekre mind zengőbb *amen*-nel válaszol. Templomaink, otthonaink, sőt a mezők és erdők, a völgyek és hegyek visszhangzanak a zarándokok ünnepi istentiszteleteitől.

Zarándokok vagyunk, igen — de mégse vándoroljunk állandóan. Ne is ünnepeljünk szünet nélkül. A kelleténél nagyobb gyakoriság ne vegye el az ünnep ízét. A mértéktelen éneklés ne ölje meg az örömöt. A jó zarándokok tudják: van ideje a vonulásnak és van ideje a pihenésnek. Van ideje az éneknek és van ideje annak, hogy a bensőnkben fölhangzó hangokra hallgassunk.

Egy ilyen nyugodt pillanatban gondolkodjunk el azon, mi is igazából az a *kifejező liturgia.*

A liturgiának számos meghatározása van. Egyik sem teljes, de sok elég jó ahhoz, hogy hozzájáruljon teljesebb megértéséhez. Egy jellemző vonás azonban kiemelkedik a meghatározásokban. A liturgia annak a láthatatlan szövetségnek látható jeleit tartalmazza, amelyet Isten kötött népével. Jelek ezek, nem csodák; közönséges dolgok és események a vallásos szertartás különleges összefüggésében. A hívők gyülekezetében egyszerű emberi szavak és gesztusok, a megmosás és megkenés ténye, adott és elfogadott ígéretek, kenyérből és borból álló egyszerű étkezés örök jelentőségű üdvözítő cselekménnyé válnak. Az anyagi dolgok leple alatt isteni erő dolgozik üdvösségünkön — ez a gondolat gyakran előfordul a korai keresztény századokban.

Kifejező liturgia tehát a jelek teljes érvényrejutását jelenti: jelentésük van, és közlik is azt. A keresztségnek, hogy ez a teljessége meglegyen, érzésünk szerint valódi *lemosásnak* kellene lennie: a régi embert temessük el a vízben, hogy az új kiemelkedhessék belőle. Ezt a szimbolikát Szent Pál igen nagyra értékelte. A régi keresztelőkápolnákat Rómában éppen ezért építették. Továbbá az eucharisztikus lakomán átváltoztatott kenyér legyen *kenyér*, nem valami vékony ostya, amit senkisem nevezhet ételnek. A borral nincs probléma. Nem sikerült elrontanunk természetes alakját. De az étkezés megint étkezés legyen; az egész közösség ossza meg Isten asztalát. A többi szentségnél és minden liturgikus ünnepnél is erőteljes és világos jeleket kívánunk,

hogy fölemeljék a lelket és a szívet.

A tapasztalat máris megerősíti, hogy ahol csak kifejezőbb liturgiát vezettek be, a közösség új erőre kap.

De mint minden mozgalomnál, itt is eljön a csalódás ideje. Máris halljuk, hogy a liturgia nem elég. Bizonyára nem hozza el nekünk az eszkatológikus Királyságot minden beteljesült ígéretével. Ráadásul a liturgikus kezdeményezések úgylátszik korlátozottak; az alkotóerő sokhelyütt kifutotta magát. De a kifejező liturgia törekvése nem szűnhetik meg!

Hogy tisztábban lássunk ebben a ma nagyon is eleven dilemmában, idézzük emlékezetünkbe, minek a beteljesítését várjuk a jelektől a liturgiában. Mindenekfölött arra valók, hogy megéreztessék velünk egy misztérium jelenlétét. Azért vannak, hogy Isten kimondhatatlan jelenlétébe vezessenek el. *Nem* az a főcéljuk, hogy tartósan lekössék figyelmünket: egy *személy* felé vagyunk útban, semmiféle dolog vagy szertartás, legyen az bármilyen szent, nem elégítheti ki legmélyebb vágyainkat. Nem az a kifejező jel, amely teljesen megértet valamit: célunk egy személlyel való egység. Túl kell jutnunk minden jelen.

Ennélfogva nem az a kifejező liturgia, amely új formák tömegével fárasztja ki a közösséget, amit lélek és szív nem fogadhat be, nem hasoníthat át nyugodtan. Nem is az a kifejező liturgia, amely mértéktelen izgalommal csiklandoz és foglyul ejti a zarándokot a személy felé vivő útján. Inkább az a kifejező liturgia, amely gyönyörűségesen értelmes jelekből áll és ezek a misztérium megérzését közvetítik.

Híveinket jobb liturgikus részvételre nevelni annyit jelent, mint fölébreszteni bennük a jelenlevő Isten élményét. Ezt célozza minden jel, régi és új egyaránt. Minden emberi szó és gesztus, jel és jelkép korlátozott. Elérkezik a pont, sokszor elég hamar, amikor betöltötték hivatásukat: a zarándokok a titok jelenlétében vannak.

Nem kétséges, hogy most a liturgiának csak egy oldaláról elmélkedtünk. A jelek fontosak: nélkülük nem mehetünk rendeltetésünk felé. A legkifejezőbb jelek azok, amelyek a legjobban elvisznek minden jelen túlra: Istenünknek népe közötti titokzatos jelenlétébe. Ezt a jelenlétet semmiféle jel nem tudja leírni.

Nehéz jó analógiát találni azokra, akik a keresztény egyházak egységéért dolgoznak. Néha hídépítőknek hívják őket. Van valami igazság a képben. Köteléket, összekötő utat próbálnak építeni azok között, akik különváltak. De az az egység, amelynek megteremtésére törekszenek, nagyobb, mint amit bármilyen híd létrehozhat. Hisz végül is a két part messze marad egymástól. Éppen csak egy keskeny átjáró köti össze őket: a híd. Mi nagyobb egységet kívánunk, mint amit a híd hozhat létre távoli partok között. Néha békekövetteknek mondják őket, mert feladatuk az, hogy fenntartsák a dialógust a megoszlott testvérek között. De a követek nem egyesítik a különféle nemzeteket. Inkább még hangsúlyozzák a megoszlást. Mi többet óhajtunk, mint beható eszmecserében álló külön-külön birodalmakat. Reális, vitális egységet kívánunk, amely áthatja a különbségeket, anélkül, hogy elnyelné őket. Hiszen nem országok és nemzetek megoszlása ez: a kereszténység hasadt részekre. És össze kell hegeszteni megint.

Két fémdarabot összehegeszteni, úgy, hogy eggyé váljanak, nehéz művészet. Tűz által történik. Aki a keresztény egyházak egységéért munkálkodik, azt úgy jellemezzük jól, ha azt mondjuk, hogy ennek a hegesztőfolyamatnak a közepében áll. Húsában és csontjaiban érzi az égető tüzet. Senki emberfia ne vállalja ezt a helyet, ha nincs benne bőséges szeretet minden irányban, ha nem tud szeretetforrás lenni mindkét oldal számára, amelyet egyesíteni kíván. Mert általa kell a széttört daraboknak eggyé válniok és visszanyerniök eredeti szilárdságukat.

Ennek a munkának megvannak a maga követelményei. Kivitelezéséhez a gondolkodás és a szív mély megtérése szükséges. Ezért nem lehet senkisem az ökuméné jó munkásává egy éjszaka alatt. Hála Istennek sok jó ökumenikus emberünk van mindkét oldalról, akik készek az áldozatra és sokat tesznek a törés helyrehozására. De mint mindig, hamis próféták is járnak körül. Ha valaki megkapta az egységért való munka kegyelmét, annak igazoló jele az, hogy szeretete minden irányba kiterjed: katolikusokra, luteránusokra, kálvinistákra, különbség nélkül. Mert a szeretet nem hitvalláson alapul és nem azon, ki milyen közösség tagja. Az igazi szeretet egy gazdag belső forrás teljéből fakad, nem pedig a tárgy megválasztásának válogatós ízléséből. Ha valaki csak egyik irányban szeret, a másikban nem, akkor nem építője az egységnek. Az ökuméné igazi munkásának lenni annyit tesz, mint kiterjeszteni a szeretet és megértés határait: azelőtt csak egy keresztény közösséget ölelt át, most mindegyiket átfogja. Katolikusok és protestánsok egyaránt átmehetnek külső változáson a szív megtérése nélkül. Egyszerűen megváltoztathatják lojalitásuk tárgyát anél-

kül, hogy kiterjesztenék szeretetüket. Azok a katolikusok, akik egyszerre elkezdenek szeretni mindent, ami protestáns, de részvétlenek saját egyházuk sebei és szenvedései iránt, nem ökumenikusok. Szeretetük pontosan olyan kicsi, mint azelőtt. Kifigurázni a pápát vagy a püspököket éppen olyan csekély szeretet jele, mint egy protestáns közösség fejét és presbitereit kicsúfolni. Ugyanez állna egy protestánsra is, ha az ökumenizmus azt jelentené neki, hogy baráti viszonyban van a katolikusokkal és elhanyagolja saját közösségét. Az igazi szeretet helyébe nincs pótlék. Ha hiányzik, az elárulja magát.

Senkisem lehet ökumenikus ember, aki saját családját gyűlöli. Az egyházak egységéért dolgozni annyit jelent, hogy minden irányban a szeretet és könyörület forrása vagyunk.

Kelleténél jobban úgy fogtuk fel az imádságot, mint valami kis beszédet, amellyel az ember Istenhez fordul. Aztán elemeztük és osztályoztuk. Lehetett ez a beszéd *kérő* imádság valamiért, amire szükségünk van, vagy *hálát adhatott* a kapott jótéteményekért. Lehetett *dicsőítő* ima, Istennek nyújtott tiszta imádás. De mindenképpen az ember beszéde volt Istenhez.

Nem csoda, hogy annyi jó keresztény belefáradt az imádságba. Végtére is a saját bumfordi szavaikra kellett hallgatniok, még ha Istenhez szóltak is azok. Szívük vágya nagyobb, mint amit szó kifejezhet. Az emberi beszéden túl egyenesen a kimondhatatlanba lendül. Sz. Ágostonnak igaza volt: Istennek vagyunk teremtve, és szívünk nyughatatlan marad mindaddig, amíg őt meg nem találjuk.

Ha valaki eltörölhetne minden hamis meghatározást és eloszlathatna minden előítéletet az imádságról, a helyzet rögtön megjavulna: több lenne az imádkozó keresztény. Nem az az imádság, hogy az ember beszél Istenhez; inkább Isten beszél az emberhez. Minden Isten kegyelmes segítségével kezdődik. Mi csak felelhetünk rá.

Éppen itt van a jó imádság kulcsa: a képesség arra, hogy Istenre hallgassunk. Ő nem a mi kis ügyetlen szavainkat használja, hogy érintkezzék velünk. Mindenestül benne vagyunk, mélyebben, mint a hal az óceánban, otthonosabban, mint a madár a levegőben. Lényünk legbensejét tölti be. Szívünk legeslegmélyén lakik, ahová mi magunk sem érünk el. Isten e közelségének valamelyes megértésére szükségünk van ahhoz, hogy felfoghassuk közléseit. Jelenléte bennünk olyan, mint a nyugodt világosság: megértet mindent. Jelenléte erőforrás: erőt ad. Az egész személyre kiterjed. Ő vonzza elménket az igazság felé. Ő gyarapítja fogékonyságunkat a szépre. Ő önt belénk nyugodt erőt, amikor a mindennap terhét kell hordani.

Imádkozni annyi, mint felelni Istennek, gondolattunkkal és szívünkkel, testünkkel és lelkünkkel, érzéki valónkkal és szellemünkkel, egész személyiségünkkel. A legjobb kép erre a feleletadó életre egy tökéletes ritmusban együtt táncoló férfi és nő képe. A férfi a legbonyolultabb mozdulatokon viszi át a nőt, és az olyan jól követi, hogy a kívülállónak szinte lehetetlen meglátni, honnét ered az ösztönzés. De a kezdeményezés mégis a férfié, s mindenféle finom módon közli.

Isten közlései is finomak és nemesek; nem lehet szavakba foglalni őket. Jellegük titokzatos. Az ember feleletének hasonlónak kellene lennie: finomnak és nemesnek, egész személyiségét igénybevevőnek.

Valóban, ha az Isten és ember közötti viszonyt teljes kiterjedésében nézzük, megértjük, miért nem felelhet meg neki igazán a szóbeli

közlekedés. A szavak csak kicsiny, nagyon kicsiny részét fejezik ki egy nagy barátságnak. Csakugyan nem elég ismételgetni: *Uram, Uram;* egész személyiségünk megmozdulásával kell felelnünk. Azok, akik nem táncolnak az Úrral e világon (úgy, hogy ő vezet), nem osztoznak Királyságában.

Levonhatunk néhány következtetést, segítségül a jó imádságra.

Mindenekelőtt: a kimondott szavak jelentősége csak viszonylagos, bár azok sem fölöslegesek. A szavaknak megvan az a hatalmuk, hogy olyan hőfokig melegítik emberségünket, amelyen felfogjuk Isten kezdeményezését és képesek vagyunk jó feleletet adni rá. Ez a hevítő folyamat a célja minden jó szentírásolvasásnak, minden buzgó elmélkedésnek megváltásunk nagy eseményeiről. Mindez érzékenységet hoz létre bennünk, hogy észrevegyük a Lélek finom hangját és válaszoljunk rá. Ráhangolódás ez a magasabb dolgokra.

Azután az következik ebből, hogy lehet jól imádkozni szavak nélkül is, egyszerűen úgy, hogy világosságot és erőt kapunk, miközben agyunk és szívünk pihen. Befogadó készségnek mindenesetre lennie kell; figyelmes magatartásnak, szabad odahallgatásnak. Isten gyakran közöl megértést és forró szeretetet szavak nélkül. Ilyenkor magunkba szivhatjuk mindezt anélkül, hogy sokat erőlködnénk, — vagy hogy egyáltalán erőlködnénk. Nem valami rendkívüli állapot ez. Végtére is egyikünk sem adhat önmagának kegyelmet: a kegyelmet csak kaphatjuk. Az ilyen receptív imádság olyan, mint mikor a tűznél ülünk és beszívjuk melegét. A tűz lobog, testünk-lelkünk nyeli a hőt, anélkül, hogy gondolna rá, vagy akárcsak kívánná is. Mindennek a hatása akkor nyilvánul meg, mikor az ember kimegy a hidegbe. Az erősítő meleg még hosszan megmarad testünkben.

Ne féljünk attól, hogy semmit se gondoljunk, semmit se csináljunk, mikor Isten tetézve ád. Megvan a cselekvés, csakhogy a Lélek részéről. Jól imádkozni jelentheti azt is, hogy nyugodt erőt szívunk föl.

Végül: világos, hogy a jó imádság senkit sem von el a cselekvéstől, sőt inkább forrása a cselekvésnek. Időt szakítani az étkezésre nem jelenti azt, hogy elhanyagoljuk a munkát. Hanem erőt raktározunk el a munkára. Nincs nagyobb ostobaság, mint ha azt hisszük: lehet mélyrehatolni a keresztény életben, lehet energiát gyűjteni a cselekvésre Istenben való békés összeszedettség nélkül. Az ilyen koncentráció természetesen időbe kerül. Jó, tápláló étkezés mindig időbe kerül; atléták nem élhetnek csigán. Az összeszedettségből mindig cselekvés következik, mert az embernek egész lényével kell feleletet adnia Istennek, az alkotó tevékenység pedig életének szerves része. Mi több, Isten nagyon is törődik a világgal — egészen a cselekvésig: Fiát adta oda érte. Ezért azokat, akik hallgatnak rá, cselekvésre, vagyis adásra fogja ösztönözni.

A szóbeli ima igazából kicsinyke rész a keresztény élet egészében. Kezdete csak annak a feleletnek, amelynek egész lényünkre ki kell terjednie, totálisnak kell lennie. Isten a vezető partner abban a táncban, amelynek szépsége felülmúlja vágyainkat és elképzelésünket. Szavainkkal, szemünkkel, tagjainkkal, egész testünkkel kell felelnünk neki. Ez az analógia minden vallásban otthonos: az ember mindig belevonta imádásába a szent táncot. Modern liturgiánkban azok a feleletek, amelyekben egész testünk résztvesz, csak meghajlásokra és térdhajtásokra szorítkoznak. Átfogóbb mozgásra is tér nyílik és szükség van szentélyeinkben, hogy szimbolizálja: Isten vezet bennünket abban a szent táncban, amelyet ő kezdett velünk.

Hiszem Isten nem-szent Anyaszentegyházát

Különös cím! Hogyan hihet bárki is a nem-szent Anyaszentegyházban, mikor Isten köztünk való jelenlétének jele éppen a szentség, és az Anyaszentegyháznak kell legelsősorban ezzel a jellel ékeskednie! Egyébként az ilyen új hitvallás ellenkezik a harmadik konstantinápolyi zsinat (681) rendelkezéseivel, amely megtiltotta bármilyen új hitvallás szerkesztését. És mégis kell, hogy minden egyes keresztény nemzedéknek meglegyen a maga hitvallása, amely a maradandó keresztény üzenetet hirdeti, de a számára legfontosabb igazságokra teszi a hangsúlyt.

Ma arra van szükségünk, hogy megvalljuk hitünket Istennek nem-szent Egyházában. Sokkal nehezebb ezt a nem-szent jelleget elfogadni közösségünk bensejében, mint egy szeplőtelen, erénytől és jóságtól tündöklő közösségben hinni. Ez a mi időnk problémája.

Nincs más Egyház, csak a nem-szent Anyaszentegyház. Igaz, vannak isteni ajándékok az Egyházban, és nagyon sok benne a szentség is. Isten Lelke még erősebben áll Isten népe mellett, mint valaha az Egyiptomból menekülő és a pusztában vándorló zsidók mellett állott. Isten gyermekei mind halhatatlanok és közösségük örökkévalónak van szánva. És mégis, pontosan ugyanez a nép bűnösök közössége is. Igen, meg vannak szentelve, de ajándékukat törékeny edényben hordják; meggyógyultak, de még nem dicsőültek meg. A megváltás öröme ott él szívükben, de ezek a szívek megmaradtak emberi szívnek, tele korlátoltságuk, elégtelenségük, szűk voltuk és bűneik terhével.

Mindnyájunknak szükségünk van irgalomra és megértésre.

Az egyes tagok bűnössége kiterjed az egész Egyházra. Senkisem kivétel. Ez a bűnösség egyaránt érint öreget és fiatalt, férfit és nőt, nem törli el a méltóság, rang vagy műveltség. Nem szűnik meg, ha egy tagot arra szentelnek, hogy testvéreinek hirdesse az igét és kiszolgáltassa a szentségeket: a püspökök és a papok is bűnösök maradnak.

De a kereszténynek minden bűn szerencsés esemény, felix culpa: az ember bűne elhozza nekünk Isten jóságát. Élvezhetjük az Ő irgalmát, és éppen mivel mindnyájan bűnösök vagyunk az Egyházban, otthon érezhetjük magunkat benne. Melyik emberi lény ne zavarodnék meg és ne érezné magát rosszul dicsőséges szentek közösségében? És természetesen papjaink és püspökeink is megosztják velünk ezt a közös állapotot.

Azt meg kell engednünk, hogy Isten kegyelme áttör az emberi felszínen. A Szentlélek elevenen tartja Isten Igéjét az Egyházban. Elvezeti a tétovázó zarándokokat az Országba. De amíg úton vagyunk, emberi korlátaink, bűnösségünk minden szinten megnyilvánul. Egyszerűen

nem lehet másként. Egyházunk — hála legyen Istennek! — emberi egyház. Akik nyilvános tisztséget viselnek, jobban szem előtt vannak, mint mások és korlátaik nyilvánvalóbbak, még ha kevesebbek is. Felelősségük nagy.

Feleletünk erre az emberi egyházra nem lehet más, csak a szeretet. Az a szeretet, amely megtanult adni és nem akar mindenáron kapni. Amikor azt a bizonyos utast Jeruzsálem és Jerikó között kirabolták és véresre verték, a pap és levita elment a sebesült mellett. Lehet, a Törvény tündöklése kötötte le őket és nem vették észre a vérző emberi lényt. A szamaritánus, a kisember, megértette a helyzetet és szeretetét tettekben mutatta meg. Amikor a zarándok egyház feltárja sebeit és ereje elvérzőben van — akár a múlt hanyagságai, akár a jelen szűklátókörűsége, akár a jövőbe való előrelátás hiánya miatt —, az evangéliumi szeretet értelmében egy válaszunk lehet csak: segíteni és gyógyítani. Elhaladni mellette arról a szentségről értekezve, amelynek meg kellene lennie a közösségben — nem a szeretet jele.

Annyiban hinni Isten Egyházában, amennyiben az szent, szeplőtelen, bölcs és bűntelen, azt jelenti, hogy egy túlhajtott spirituális álomba ringatjuk bele magunkat és megtagadjuk Istenünk emberségét, aki gyönyörűségét leli bűnös társaságunkban.

Egy nap (a Biblia az Úr napjának nevezi) a szentség majd elfoglalja minden bűnösség helyét és Isten gyermekeinek dicsősége nyilvánvalóvá lesz. De addig megnyugodhatunk, mint egy bűnös közösség teljes értékű és teljes jogú tagjai, ahol mindenki segít viselni a másik terhét.

A lelkiismeret ügyében

Korunkat gyakran úgy írják le, mint a technika korát, az emberség hátrányára. Semmi sem állhatna távolabb az igazságtól. Igen, a technika halad, de vele együtt fejlődik az emberség is. Igaz, a computerek sokat átvesznek agyunk munkájából, de az ember nem lett rabszolgája a gépeknek. Növekvő szabadságának egyik jele az emberi személyiség tisztelete, amely a múlthoz képest hallatlan erővel érvényesül. Különösképpen pedig állhatatosan követelik annak elismerését, hogy minden embernek joga van követni saját lelkiismeretét.

Ez a törekvés olyan erős, hogy — a nemzetközi jóakarat elnyerésére — még totalitárius államok is szükségesnek tartják beiktatni alkotmányukba minden polgár lelkiismereti szabadságra való jogát. Cinikus magatartás ez, mert a jámbor elméletet nem követi tisztességes gyakorlat; de még így is reménysugár. Az alkotmány elismeri a szabadságot; ez a felfogás igaz és helyes. Megfelelő idő elteltével a polgárok kívánni fogják megvalósulását. Az ember szabadnak született és szabad is akar lenni. A régi rómaiak tudták, hogy a természetet semmi sem győzheti le. *Űzd ki a természetet vasvillával* — mondták —, *mégis visszatér.* Az egész földön mozgalom van terjedőben — bármilyen gyönge is még egyes helyeken —, hogy adjuk meg emberségünknek, ami kijár neki.

A mozgalmat támogatja sok pszichológus, filozófus és teológus. Kivételesen kéz a kézben állítják: a személynek joga van lelkiismeretét követni. Mindnyájan azt mondják: minden embernek hűségesnek kell lennie a saját világosságához. Ha nem az, akkor veszedelmes hasadás keletkezik életében. Senkit sem lenne szabad arra kényszeríteni, hogy erkölcsi belátása ellenére cselekedjék, sem pedig megakadályozni abban, hogy szerinte járjon el — föltéve, hogy cselekedete nem ellenkezik a közjóval.

A pszichológus érvelésének alapja: szükség van a személyiség *egészjellegére*, épségére, másszóval a látás és cselekvés közötti összhangra. A filozófus az emberi személy méltóságáról beszél és arról a sérthetetlen jogáról, hogy önmaga legyen. A teológus különlegesen megerősíti kartársai következtetését, amikor azt állítja: a lelkiismeret szabálya olyan abszolút, hogy maga Isten is aszerint ítéli meg az embert.

Nincs mit félnie annak a kornak, amely ilyen jól fejlődik. A technikai haladás nem rombolta le az emberséget.

De a lelkiismeret mindeme felmagasztalása közben van itt egy kritikus kérdés. *Mi* a lelkiismeret? Mindenki beszél róla, kevesen vállalkoznak meghatározására. Mindenki belelát egy kicsit, senkisem meríti

ki mélységét.

Természetesen korlátolt lesz a mi hozzájárulásunk is a kérdéshez. Egyszerűen arról az abszolút és relatív oldalról szeretnénk beszélni, amely minden lelkiismereti ítéletben együtt van.

Kezdjük azzal: mi *nem* a lelkiismeret. A tagadás állításra vezethet. A lelkiismeret nem vak és irracionális erő. Ha az lenne, lerombolná az ember méltóságát. Alávetni egy személyt egy értelmetlen és megokolatlan kategorikus imperatívusznak annyi, mint megtagadni értelmes mivoltát — vagyis emberségét. A rabszolga-engedelmességet követelő vak erő szétzúzza a szabadságot; méginkább akkor, ha belülről jön. Elveszi azt a jogunkat, hogy önmagunkat és cselekedeteinket kritikailag értékeljük és megítéljük.

Nem is állandó szabályok készlete a lelkiismeret, amelyek úgy nyomódtak bele lelkünkbe, mint ahogy a Tízparancsolatot metszették kőbe. A lelkiismeret az eleven, növekvő, fejlődő ember dimenziója. Az emberben minden mozgásban van; gondolkodása, szíve változik, naprólnapra növekszik bölcsességben és kegyelemben. Statikus lelkiismeret halott embert jelentene — és annak nincs lelkiismerete.

A lelkiismeret nem is a személyt körülvevő külső világtól és közösségtől független tényező. Inkább olyan erő, amely kiegészülésre sarkallja a külső világból és a közösségből. Ha csak egy ember javára irányuló autonóm tényező lenne, életképtelen szörnyeket hozna létre, amelyek nem tudnának meglenni az emberek között.

Mi hát a lelkiismeret, ha se nem vak erő, se nem állandó szabályok készlete, sem a külvilágtól független szabályozó tényező?

Az ellentétek szabálya szerint azt kell mondanunk, hogy a lelkiismeret képesség értelmes ítéletek formálására, olyan képesség, amely növekszik és fejlődik, és esetenként harmonikus kiegészüléshez vezet a világgal és embertársainkkal.

A lelkiismeret értelmes ítéleteket hoz gyakorlati magatartásunkról és cselekvéseinkről. Az emberben alapvető lendület dolgozik, hogy előrehaladjon, hogy kiteljesüljön, hogy megtalálja helyét a mindenségben. Haladása minden pillanatában ítéletet kell kialakítania és döntenie kell a legközelebbi lépésről. A vélemények és döntések korrekt volta nagyban függ az illető intelligenciájától és el bírálóképességétől. Ha valakinek csak téves, vagy — ami még rosszabb — ostoba ítélőképessége van, akkor azt kell követnie, hisz nincs más, amit követhetne. Mi több, tisztelettel kell iránta lennünk; végre is mindenkinek joga van hibát elkövetni józan határok között. Szabadságot kell adnunk egy rossz ítélőképességű őszinte embernek. Maga Isten is tiszteletben tartja korlátainkat, és az ilyen emberek teszik ki majd valószínűleg a menny lakóinak nagyrészét.

A lelkiismeret folytonosan növekvő és fejlődő képesség. Osztozik

az ember dinamikus jellegében. Gyermeki egyszerűségtől kor és tapasztalat kiérlelte bölcsesség felé halad. Sohasem tökéletes, mert mindig több a felszívni- és megértenivaló. Sohasem állapodik meg a jobb döntés felé vivő útján. De mindez a mozgékonyság nem zárja ki a szilárdságot: az alapvető ösztönzések és belátások tágulás közben azonosak maradnak. Végre is a személy azonossága nem változik, miközben az ismeretlent kutatja és új fölfedezésekkel gazdagodik. Ha a lelkiismeret fejlődése megáll, az ember legjobb része halódni kezd. A statikus lelkiismeret alig jobb, mint az a computer, amely folyvást ugyanazokat a megoldásokat dobja ki. Mégis, mégis — íme a titok: egy computer-szerű lelkiismeretetet is tisztelni kell; mert az ember akkor is tiszteletreméltó, ha törpe. De ne zengjük a törpeség dícséretét; szomorú dolog az, segítségért és orvoslásért kiált.

A lelkiismeret vezesse el az embert a rajta kívülálló világgal való kiegészüléshez. Az ilyen kiegészülést a lelkiismeret komplex természete teszi lehetővé. Ítéletét a belülről jövő lökés és a kívülről gyűjtött benyomások érzékeny játéka hozza létre. Ezek együtt vezetnek ismeretre, megértésre és kritikailag megalapozott döntésre. Jól megalkotott gyakorlati ítéletek segítségével az ember megtalálja helyét a mindenségben.

Ha egy kisember megszületik, tudata fizikai jólétére összpontosul: primitív megnyilvánulása ez az emberi életnek. Amint értelme bontakozik, kezdi megérteni, hogy bele kell illeszkednie a kívüle lévő világba. Fokozatosan megtanulja a szabályok, parancsok és utasítások erkölcsi imperatívuszát. Rájön, hogy ezek elfogadása nélkül nem élhet az emberi közösség, gyakorlatilag családja tagjaként.

Titokzatos erő működik minden emberben, amely kifelé löki önmagából. Ez ébreszti rá, hogy szüksége van segítségre és támogatásra másoktól, s ez fogadtatja el vele, hogy kötelessége hozzájárulni mások jólétéhez.

Az integráció művelete kényes művészet, állandóan tartó folyamat. Soha sincs vége; minden pillanat új ismeretet hoz a világról és új megértést önmagunkról. Ennélfogva aki olyan lelkiismereti ítéletre hagyatkozik, amely nem a kiegészülés gyümölcse, hasonló a kocsivezetőhöz, aki az országútra való tekintet nélkül hajt. Kimondhatatlan kárt okozhat — sajátmagának és mindazoknak, akik elég szerencsétlenek találkozni vele őrült száguldásában. De mindaddig, amíg a fenyegető közveszély fogható bajra nem vezetett, tisztelni kell az illető értelmi világosságát, bármilyen korlátolt is — és a legnagyobb gonddal résen lenni. Minden köteles tisztelet mellett is barrikádokat kell építeni. Az ilyen előzetes védekező manőverek igen kényesek. A kocsivezető mint embertársunk tiszteletünkre jogosult, de hajtásmódja ne legyen mintája senkinek.

Mindezek után ezt a következtetést vonhatjuk le: minden őszinte lelkiismereti ítéletben van valami *abszolút*, ami tiszteletet parancsol Isten-ember részéről, és valami *relatív*, ami mindig növekvő érettséget követel. Minden lelkiismereti döntés tökéletesíti az embert, s ugyanakkor napfényre hozza tökéletlenségét. Mindez egyetlen aktus keretében, ugyanabban az időben történik.

Azért a bölcs ember lelkiismeretéhez való hűsége jegyében akár szilárd álláspontot tanúsíthat, akár — ha kell — visszafordulhat, hogy helyesebb ösvényen induljon el. Minden esetben, akkor is, ha szilárdan áll, elővételezi az új nekiindulás örömét, új, mindig jobb állásfoglalást lehetővé tevő kilátópontok fölfedezése felé.

Teológiai elmélkedés az engedelmességről

Az engedelmesség teológiai fogalmáról beszélni egyértelmű gyakorlati kérdések megbolygatásával. Ilyenforma kérdések jutnak nyomban eszünkbe: hogyan engedelmeskedjenek a keresztények a pápának, a megyéspapok püspökünknek vagy a szerzetesek elöljárójuknak. Vagy pedig hogy a plébániai hívek engedelmeskedjenek-e lelkipásztoruknak, vagy sem. Azonban az engedelmesség problémájára adandó felelet alapja nem annyira nehéz esetek pragmatikus megoldásaiban rejlik, mint inkább teológiai elmélkedésekben. Mielőtt cselekszünk, kell, hogy átfogó látásunk legyen a dologról.

Az elmélkedés tényeinek teológiai forrásokból kell származniok. Csábító lenne a szokásos sorrendben elősorolni őket: a Szentírás tanúsága, a szentatyák, a közösség imaélete, a szentek gyakorlata, és így tovább. De ez nem elég. Manapság új források felé tapogatunk: a *sensus fidelium*, az idők jelei, az emberiség *consensusa* bizonyos fontos ügyekben, a nemkatolikus keresztények belátásai és egyebek. Ráadásul belegabalyodtunk a hermeneutikai problémába és üdvös zavarba kerültünk minden régi és új forrásunk felhasználására vonatkozólag.

Maga az Egyház, vagyis a közösség a maga bonyolult és szerves struktúrájával a legjobb hermeneutikai elv: a közösségnek kell fölmérnie a források jelentőségét. De a végső következtetés levonása előtt kétségekkel és habozással átszőtt hosszú folyamat játszódik le. Maga a teológia sötétben bandukoló zarándok lett, s nem tudjuk biztosan: az éjszakát előző homály-e ez, vagy egy új kor hajnaláé?

Az engedelmességre vonatkozó teológiai következtetéseink premisszái is bizonytalanságban fognak szenvedni. A teológiának ez az állapota az Egyház természetes helyzetét tükrözi vissza. Maga Krisztus sem adott tökéletes világosságot tanítványainak. Rásegítette őket az Atyához vezető útra. Megígérte, hogy elég fényt ad nekik vándorútjuk idejére. Valóban, az ősegyházban volt néhány alapvető bizonyosság és amellett sok bizonytalanság. Ma megint ebben a kezdeti állapotban vagyunk. Egyszerre tapasztaljuk a hit biztonságát és elmélkedéseink bizonytalanságát.

Az engedelmesség fogalma eddig egyszerű volt: egy személy alávetettsége egy másiknak. Az alávetettségnek voltak különböző fokai, de a meghatározás ezzel nem sokat változott.

Most azt keressük, hogyan érthetjük meg jobban az engedelmességet; a régi meghatározást megkérdőjelezték.

* * *

Mielőtt megalkothatnánk az engedelmesség új teológiáját, meg kell találnunk jelenlegi megzavarodottságunk vagy tudatlanságunk okait. Íme kettő:

a) Az engedelmesség a tekintélyre adott válasz. Ennélfogva az engedelmességről való felfogásunk tekintélyfogalmunktól függ. Ma a tekintély új dimenzióit vitatjuk és kutatjuk. Minthogy zavarban vagyunk a tekintélyt illetően, zavarban vagyunk az engedelmességet illetően is.

b) A tekintély nem más, mint a közösség életének egyik megnyilvánulása. De a közösségről való felfogásunk általában és a keresztény közösségről különösképpen rohamos fejlődésen ment át az utóbbi évtizedben, anélkül, hogy végképp tisztázódott volna. Következőleg, minthogy zavarban vagyunk a közösséget illetően, zavarban vagyunk a tekintélyt illetően is.

Másszóval ahhoz, hogy jobban megértsük az engedelmességet, a *tekintély* új meglátására van szükségünk, minthogy tekintély és engedelmesség mindig együtt jár. Úgy viszonyulnak egymáshoz, mint a hívás és a felelet. Megeshetik, hogy nem mindig könnyű meghatározni, melyik fél hív és melyik felel, különösen személyi viszonylatokban. Állandóan mindkét oldalról jövő hívások és feleletek bonyolult cseréjéről van szó.

Továbbá fölfedezzük, hogy szükségünk van a *közösség* jelentésének mélyebb tisztázására, mert a tekintély-engedelmesség viszonylat a közösségben valósul meg. A hívó fél (fő) és a felelő fél (tag) közötti csere csak egy közösség keretén belül képzelhető el, a közösség pedig mindig szerves egység, — különben egyszerűen nincs szó közösségről. Amikor az engedelmesség jelentését keressük, két személy közötti viszony után kutatunk. Minthogy ezek értelmes és szabadakarattal — vagyis alkotó képességgel — megáldott lények, a visszony *sui generis* jellegű: személyek közötti. De a dolognak ezzel nincs vége, ennél is bonyolultabb, mert Isten is színre lép: az ő szuverén cselekvése inspirálja a tekintély hordozóit és az engedelmeskedőket is. Mindegyikük — más és más módon — valamiképpen Isten hatalmában osztozik.

A fődolog az, hogy nem lehet az engedelmességről önmagában teologizálni. Alapvetőbb valóságokhoz kell visszatérnünk.

Éppen azért, mert a közösségről és az engedelmességről való gondolkodásunk még nem elég fejlett, nem adhatunk végső feleletet az engedelmesség dolgában. Egy kutatás kellős közepén vagyunk, nem a megszilárdulás vagy a végső következtetés fázisában.

Mégis van egy maradandó elem. Az engedelmesség személyes magatartás. Erény, a szónak abban a klasszikus értelmében, hogy cselekvés *(actus)* vagy elsajátított szokás *(habitus)*. Egy személy irányvétele, azon választás eredményeképpen, hogy aláveti magát egy tekintélynek a közösségben.

Eszerint az engedelmesség személyek magatartása egymás iránt. A közösségi élet egyik megnyilvánulása. A keresztény közösség minden különböző dimenziója megvan benne: az Isten és a csoport, Isten és egy emberi egyén közti viszony, és az egyik tagnak a másikhoz való viszonya is.

Ebben a személyi összefüggésben érthetjük meg, hogy az engedelmesség valóban a személyek közti közösségnek, szeretetnek egy különleges oldala.

* * *

Az engedelmesség minden bizonnyal jelenthet Isten és ember közti személyes viszonyt is. Ez a viszony abszolút abban az értelemben, hogy az ember teljes engedelmességgel tartozik Istennek. De nem abszolút abban az értelemben, mintha Isten az engedelmességgel le akarná rontani keze művét (az ember értelmét és szabadakaratát). Isten azt kívánja, hogy az ember az ő képemása legyen: szabadságában teremtő erejű.

Istennek ezt a szándékát ritkán veszik figyelembe. Hangsúlyozzák az ember függését Istentől, de nem emelik ki Istennek azt a szándékát, hogy fölemelje az embert az egyenlőség szintjére. Ennélfogva torz fogalmat kapunk az engedelmességről, mert nem látjuk benne a szeretet dinamikáját, amely egyenlőséget tételez föl.

Valóban, üdvösségünk történetének kezdetétől fogva az Isten iránti engedelmesség úgy jelenik meg, mint ami egyszerre abszolút és relatív. Igaz, az ember teljes engedelmességgel tartozik Istennek. De Isten társas viszonyt, barátságot, szeretetkapcsolatot keres. Ennek leggyöngédebb szimbolikus kifejezései az Énekek énekében találhatók. Mióta ezeket az énekeket megírták és bekebelezték Isten inspirált kinyilatkoztatásába, nincs az engedelmességnek más tökéletes képe, mint a szeretetviszonynak ezekben leírt ujjongó, túlcsorduló ünneplése. A Törvény, beleértve a Tízparancsolatot, és a sok-sok rituális előírás csak egyszerű előkészület erre. És itt rábukkanunk a szövetség viszonyára, ahol az ember, a maga kicsiny és függő mivoltában, csaknem egyenlő partnerségre emelkedik Istennel.

Az Újszövetségben ez a folyamat azzal teljesült be, amikor Krisztus azt mondja tanítványainak az Utolsó Vacsorán, hogy többé már nem szolgák, hanem barátai. Ez a barátság magában foglalja az osztozást Jézus életében, szenvedéseiben és feltámadásának örömében.

Megértjük hát, miért okoz csalódást a kereszténynek a pusztán legális engedelmesség, amely nem teljesedik ki szeretetbe, vagy nem fejlődött a szeretetnek ilyen túláradó viszonyává.

Az igazi keresztény viszony dinamikus. Folyamatról van itt szó; kifejlődése hosszú időbe telik. Az Isten iránti engedelmesség szeretet-

ben kiérő viszonya a prototípusa az emberek közti engedelmességnek; annak is szeretetviszonnyá kell teljesednie.

Ezért az engedelmesség fejlődési folyamata egy Istentől kezdeményezett mozgás része: Isten arra törekszik, hogy az embert egyenlővé tegye magával. Ez a Megtestesülés tanítása: nemcsak az, hogy Isten emberré lett, hanem hogy az ember megosztja Isten természetét és életét. Az engedelmesség célja erre az egyenlőségre vezetni el az embert. Ennélfogva a tekintély-engedelmesség viszony keresztény összefüggésben csak akkor érvényes, ha a tekintély hordozói az engedelmességre kötelezetteket egyenlővé próbálják tenni magukkal.

* * *

De az engedelmességnek közösségi dimenziója is van. Úgy is felfoghatjuk, mint egy személy odaadását a közösségnek. Minthogy a keresztény közösség önmagában sajátos érték, ez az odaadás igazolt.

Valóban nem élhetünk közösség nélkül; a közösség lényeges életelemе mindnyájunknak. Szükségünk van rá, mint a halnak a vízre, hogy éljen, a madárnak levegőre, hogy repüljön. Közösség nélkül életünk csonka, fejlődésünk megbénul. Alapvető emberi szükség ez, amelyet maga Isten alkotott és tiszteletben is tart. Történelmileg először egy közösséghez beszélt, a héber törzsekhez, Jahve ígéreteinek örököseihez. Maga Jézus közösséget alapított. Követése kezdettől fogva odaadást jelentett egy új közösség építésére.

Ezen a ponton értünk a dolog magvához: a keresztény hit- és szeretetközösség megértése a tekintély, s következőleg az engedelmesség megértésének kulcsa.

A keresztény közösség Isten Lelkének ihletéséből jön létre és Isten Igéje kovácsolja össze. A közösség minden tagja engedelmességgel tartozik a Lélek és az Ige iránt. Ennek az engedelmességnek a gyümölcse a közösség.

Ez azonban még nem minden. A közösségben ugyanaz az isteni szándék és erő működik, amely létrehozta a Megtestesülést — Isten eljövetelét e világba, hogy meggyógyítson, megváltson és megszenteljen minden embert. Krisztusnak ez az odaadása az ember iránt a keresztény közösségben is él: a közösség az embernek kell hogy szentelje magát.

Ha az egyes tag engedelmessége odaadás a közösségnek, akkor a hívők közösségének az emberek közössége iránt kell engedelmesnek lennie. Az állítás igaz, bár paradox, és bizonyos minősítésekre szorul.

Az Egyház birtokában van a Krisztus-hozta Jóhírnek. Amikor ezt a Jóhírt a világ elé tárja, engedelmeskednie kell az idők jeleinek, amelyek a keresztény közösségen kívül mutatkoznak. Ilyen jelek: az ember sajátos szükségletei egy adott korban vagy egy bizonyos helyen; különböző népek és nemzetek gondolkodás- és életmódja; a történelem

nagy eseményei. Az ilyen alkalmazkodás érintkezésben és szolgálatban az Egyház *kenosisa,* valódi engedelmesség a világnak. Nyilvánvaló, hogy ez a Lélek és az Ige iránti engedelmességben gyökerezik.

Ez a *kenosis* erkölcsi kötelessége az Egyháznak. Ahogyan Krisztus nem ragaszkodott erőszakosan a neki kijáró dicsőséghez, inkább kiüresítette magát az ember kedvéért, úgy kell a keresztény közösségnek is ugyanezt tennie. Ezzel az engedelmességgel az Egyház közvetítővé válik; Isten és az embercsalád összeforr.

* * *

Az engedelmesség a közösségben élő egyénnek a közösséghez magához való hűséget jelenti. Szövetség jön létre a tag és az egész keresztény közösség között. Egyik gondot visel a másikra. Megosztott felelősség ez, habár a szó túlságosan jogászi. Valójában a szeretet bősége egymás iránt, amely határtalan mértékben adni kész.

Ez föltételezi a nyíltságot: az egyik fél szükségletei ismertek, a másik pedig engedelmeskedik a segítésre való felhívásnak. Ennélfogva a legelső engedelmeskedők az elöljárók. Az ünnepélyes pápai cím: Isten szolgáinak szolgája, nem holmi üres dísz, hanem ha komolyan veszik, egy teológiai valóság szókimondó kifejezése. A pápa az első, aki engedelmeskedni tartozik a felhívásnak, hogy gyógyítsa, megváltsa és megszentelje a hívőket mind. Ugyanez az engedelmesség kötelezi a püspököket és a papokat híveik felé. A többi hívő sem mentes az engedelmesség kötelessége alól, mert nekik is szolgálniok kell a szolgák: a pápa, a püspökök és a papok szükségleteit.

Ez az engedelmesség viszont ismét a Léleknek és az Isten Igéjének való engedelmeskedéssel egyensúlyban működik. Magától értetődően csak az Evangélium összefüggésében lehetséges. De még így is *emberi közösség* a színtere, ahol minden tökéletlen. Minden törvényre és parancsra a tökéletlenség nyomja rá bélyegét, olykor magas fokban is. Ezek az emberi korlátok sok problémát és feszültséget hoznak létre.

A problémákra a felelet a közösség lényegi egységének nagy értéke. Olyan értelmes dolog egynek maradni, hogy ennek a kedvéért egy kis értelmetlenséget el lehet viselni. Ebből feszültségek következnek. De azok szükségesek a közösség előreviteléhez, mint mozgatóerők. Kiküszöbölésük bénultságra vezethetne.

Ennélfogva még abban sem vagyok biztos: jó lenne-e, ha a közösségnek világos fogalma lenne tekintélyről és engedelmességről. A helyes fogalom keresése részleges belátások útján helyes irányba viszi a közösséget.

* * *

Az engedelmességnek ez a fogalma olyan egyházképben gyökerezik, amelyet ma nem lehet eléggé hangsúlyozni. Az Egyház *közösség,* Istentől állított jel emberi történelmünkbe. Ambivalens jel: az volt mindig,

az most is és az is marad. Rajta van Isten kegyelme, de bűneink nyomait is hordja. Ennél a kettős jellegénél fogva a jelet értelmező személyben egyensúlynak és megértésnek kell lenni. Egyesek *csak* Isten működését látják benne, és az Egyházról beszélve helytelenül állítják elénk annak valóságát. Mások *csak* a bűnösség nyomait látják, és hamisan arra következtetnek, hogy ilyen közösség nem lehet Istentől származó jel.

Pedig a közösség jel, abban az értelemben, hogy *in actu*, folyamatos valósulásában hirdeti megváltásunkat, ezt a gyógyító, megváltó és megszentelő folyamatot. Ennélfogva kegyelem és bűn egyszerre látható, egyszerre is kell láthatónak lennie.

Másszóval: az Egyház nem egyszerűen Isten szentségének jele. Nem is egyszerűen bűneink és korlátoltságaink megnyilvánulása. A kegyelemmel találkozó bűn látható tanújele. Maga a jel paradox, és csak az értheti meg, akinek mind a kettőről van fogalma: Isten kegyelméről és az ember bűnösségéről, és arról is, mennyire rászorul a kettő egymásra.

Ha az engedelmesség a közösségnek való odaadás, akkor valóban olyan aktus, illetőleg magatartás, amely építi, magasba emeli Istennek történelmünkbe állított jelét. Vagyis az engedelmesség a látható, tapintható, emberi, szent és bűnös Egyházba, egy átalakulóban lévő közösségbe vetett hit megvallása. Az engedelmesség hitvallás a látható Egyház iránt, amely nem tökéletes, de szemmelláthatóan halad a bűnből a jóság felé.

Míg a *kenosis* bibliai fogalma helytálló és érvényes minden századon át, addig az egyházi engedelmesség formáit kétségtelenül idő és hely körülményei és az illető kor teológiája hozták létre. Az Egyház szerves természetének félreismerése az engedelmesség egyoldalú fogalmához vezetett. Közösségi dimenzióit szem elől tévesztették és úgy írták le, mint „egy másik személy akaratának elfogadását". Ez a fogalmazás nem volt teljes, tehát nem is volt helyes.

Hová vezet bennünket mindez? Semmiképpen sem az engedelmesség jól meghatározott fogalmához. Semmiképpen sem mindenütt elömlő világossághoz. Inkább olyan magatartás felé, amely az Istennel való egyesülést egy emberi közösség egységén át keresi. Az engedelmesség eszerint olyan magatartás, amely az embert a keresztény közösség létének és fejlődésének támogatására vezeti. Abból a hitényből fakad, hogy a látható Egyház a maga bűnösségében és szentségében Isten hatalmas történelmi tettei közé tartozik.

* * *

Helyénvaló most már néhány gyakorlati következtetés. A főelv áll, egyszerre világos és homályos mivoltában: az engedelmesség a keresz-

tény közösség egységének építése, elfogadása, és — ha megtört — gyógyítása.

A gyakorlati rendben elsősorban a Szentléleknek tartozunk engedelmességgel, és az ő parancsainak, irányításainak, ihletéseinek, amint elérnek hozzánk.

Leginkább a Szentírásban és a keresztény közösségen át érnek hozzánk. Hivő engedelmességgel tartozunk akkor, ha az egész közösség vagy az egyházi tekintély törvényes szervei a hiteles magyarázat karizmájával kimondják, hogy egy tanítás, egy tény Isten kinyilatkoztatásának része, hitünk szerves és lényeges eleme.

Ha a keresztény közösség és a tekintély jogos szervei világosság után kutatnak, akkor senkisem adhatja igazán hivő beleegyezését egy olyan végeredményhez, amely ezidőszerint még nem ismeretes a hit biztonságával. Beleegyezését adhatja egy folyamathoz, a haladáshoz. El kell köteleznie magát a keresés mellé, hogy megépítsük az egységet. Gyakorlatilag ez a tanítás egy pontjának tisztázását jelentheti.

Az emberi törvényeknek való engedelmeskedést teológiai elvekre kell alapozni. Csakis Istennek van tekintélye gyermekei felett, senki másnak. Ha a közösségnek valami tekintélye van, csak azért van, mert Istentől kapta. Ennélfogva minden emberi törvényt az Istennek való engedelmeskedés sokkal szélesebb összefüggésében kell értelmezni.

Keresztény összefüggésben minden csak-jogi engedelmesség kiábrándító és valójában szétrombolja a keresztény életet, mert a törvény nem válthat meg senkit. Vagy megvan az engedelmességben a szeretet felé tartó dinamikus erő, vagy egyáltalán nem keresztény engedelmesség.

Új fényben a csalatkozhatatlanság

A teológusok közötti ökumenikus dialógus akkor lesz eredményes, ha a felek közül egyik sem merevedik bele saját álláspontjába, miközben próbálja megmagyarázni a másiknak, mit gondol. A párbeszéd akkor sikerül, ha a résztvevők mindnyájan egyek Isten titkainak szemléletében. Míg gesztikulálva és érvelve néznek farkasszemet, nincsen kommunikáció; mikor együtt nézik Istent és szemlélik az emberek között végbevitt tetteit, nincsen megoszlás. Ettől a pillanattól kezdve eltűnnek a hódító törekvések és a védekező hadmozdulatok, és megvan a teologizálás helyes módjának feltétele.

Platon mondta — és nagyon sok az igazság benne —: filozófus akkor születik, amikor valaki világegyetemünket és az abban lévő dolgokat szemlélve „pathos"-t, bizonyos nyugtalanságot érez az ismeretlennel szemben. Hasonló gondolatot találunk a keresztény hagyományban is. Teológus akkor születik, amikor valaki csodálkozást és csodálatot tapasztal Isten titkainak színe előtt.

Őszintén megvallva, sok csodálkozást és kevés csodálatot találunk a csalatkozhatatlansággal szemben, amelyet az I. vatikáni zsinat tulajdonított a pápának. Biztos, hogy a zsinat után hamarosan megmutatkozott és azóta is mindig látszik: a karizma működési feltételei szigorúak és a pápának nem minden egyszerű kijelentéséért áll jót a Szentlélek. Inkább a legtöbb állításában Isten igéjének kijelentése emberi bölcsességgel és tudománnyal keveredik. Továbbá a II. vatikáni zsinat megnyitotta szemünket a csalatkozhatatlanság új dimenziójára, amikor a püspöki kar kollegiális jellegét hangsúlyozta a pápa fősége alatt.

De a botránykő megmaradt. A csalatkozhatatlanság problémáját az ökumenikus találkozásokon többnyire udvariasan elkerülik. Következésképpen a nehézség továbbra is fennáll és titokban terjed, megoldva nincs semmi. Az egység nem növekszik.

Be kell vallanunk, hogy a „csalatkozhatatlanság" szó túlságosan átfogóan hangzik. Negatív és nem fejezi ki saját korlátait. És éppen mivel negatív, valójában nem mondja meg, mi a csalatkozhatatlanság. Mögéje kell néznünk a kifejezésnek.

Lehetséges-e, hogy ez az ügyetlen szó: „csalatkozhatatlanság", titkot takar, amelyet az I. vatikáni zsinat futólag megpillantott, de kifejezéséhez sem ideje, sem eszközei nem voltak? Mi keresztények megvizsgálhatnánk-e ma jelentését és ha titkot fedezünk föl benne, szemlélhetnénk-e — együtt? És így gyarapodhatnánk-e az egységben?

Szerény véleményem szerint a tévedhetetlenség tana mögött rejlő titkon a katolikusok Istennek az ő népéhez való hűségét értik. Ez a hűség független minden emberi tényezőtől: Isten hűsége, amelyet Ábrahámnak és utódainak esküvel ígért — és amely ma is éppoly érvényes,

mint kezdetben volt, ahogy ezt Pál apostol az ő galatáinak erőteljesen megmagyarázta. Isten hűsége népéhez Krisztus fizikai jelenlétében tetőződött Isten tévelygő és tévedő gyermekei között: miköztünk. Krisztus volt az Ige, és Ő adta nekünk az igét, hogy ne vesszen el, hanem világítson a sötétségben. Az evangéliumban velünk hagyta az igét, hogy a jó hír hallásától senkit meg ne fosszon. Nyugodt, erős fényt hagyott itt vele köztünk.

A keresztény hit egyik jellegzetessége, amelyben különböző irányú közösségek találkoznak, a hit Isten hűségében, aki Igéjét megőrzi népe közepett, történelmünk viszontagságain át. Ezt a hűséget különféle módon értelmezzük. Az Isten hűségébe vetett hit kifejezésének egyik útja a Szentírásnak, mint a hiteles keresztény élet útmutatójának elfogadása (ahogy ezt a protestánsok oly erősen hiszik). Ehhez az ortodox egyház hozzáteszi a hagyományok nagy tiszteletét, mivel meg van győződve arról, hogy Isten szavát emberi tettek nem törölhetik el. A katolikusok egy lépéssel tovább mennek — az ő hitük szerint Istennek népéhez való hűsége élő személyeken keresztül nyilvánul meg és tevékenykedik: a felszentelt püspökök és különösen közösségük feje, a pápa által. Ezt az első vatikáni zsinat talán még nem fejezte ki jól, de a második már nagy előrehaladást tett az egyensúly helyreállításában.

A „csalatkozhatatlanság" szó ügyetlen meghatározás lehet, de csodálatos tényt próbál kifejezni: az Ige titokzatos és állandó jelenlétét az Egyházban. Hogyan tudnók ezt a titkot maradéktalanul kifejezni? Volt-e a történelemben idő, amikor az ember nem dadogott Isten jelenlétében?

Kivétel nélkül minden keresztény közösség hisz abban, hogy Isten hűséges marad népéhez és igéjét nem fedi el a századok pora, hanem átható erővel eleven marad. Nem holttestet örököltünk Krisztustól, hanem élő híradást. Isten hűségének többé-kevésbé emberi eszköze a protestánsok szemében a Szentírás, az ortodoxoknak a Szentírás, a hagyomány és a szentségi püspökség, a katolikusok szemében mindez együtt, de különleges helyzetet biztosítva annak a személynek, aki hitük szerint Péter utóda. Mindezek mögött az a misztérium van, amelyben mindannyian hiszünk: Isten hűsége. Csupán a hűség megnyilvánulásáról, csatornájáról, eszközéről alkotott elgondolásunk különböző.

Az érvek semmi jót nem hoznak. Máris túl sok van belőlük. De mindnyájan együtt bámulhatjuk és csodálhatjuk azt a tényt, hogy Isten népével van és igéjét elevenen őrzi meg köztünk. Ennek az állandó eseménynek a megtapasztalása lenyűgöző lehet. A titok igézete és a belőle következő hála nagyobb egységet hozhat létre, mint amit bármikor is remélni mertünk. És ez eggyel több megnyilvánulása lesz Isten hűségének népe iránt.

Hogyan láthatjuk meg ma a Szentlélek jelenlétét

Krisztus üzenete tanítványainak jó hír volt: a szabadság üzenete. Három év nagyrészét fordította arra, hogy kifejtse és megmagyarázza; azután megpecsételte hitelességét halálával és feltámadásával. Az ifjú Saul, akit Damaszkuszba vivő útján hirtelen fény sugárzott körül és Pállá változott, megragadta az üzenet jelentését. Ettől a naptól túlcsorduló öröm és megdöbbenés árad leveleiből keresztény hitsorsosaira: szabadok vagyunk; megszabadultunk a test, a bűn, a halál rabszolgaságából. Kereszténynek lenni annyi mint szabadnak lenni. Kereszténynek lenni annyi, mint szegény zarándoknak lenni, akinek semmije sincs, de mindene megvan. Kereszténynek lenni nem jelenti, hogy kincsünk van a földön, de a csillagok mind a mieink; nincs maradandó lakásunk, de Isten szárnya alatt van menedékünk.

Azonban nincs szabadság felelősség nélkül. A szabadság minden előjoga a kötelességek adóslevele.

A szabadsággal élni nagy bölcsességet kíván, különösen ma, amikor a világ nagyobb erjedésben van, mint valaha. Az ember eddig ismeretlen mélységig kutatja ki az atom és a világmindenség titkait. Ebben a kutatásban és erjedésben a keresztény néha megzavarodva áll. Új eszmék tárulnak eléje, új életmódokat ajánlanak neki. Szeretné tudni, hogyan ítélje meg mindezt, hogyan különböztesse meg a helyeset a helytelentől.

A keresztények értsék meg a kutatás kezdetétől fogva: Krisztus nem mentesítette tanítványait e világ örvénylő eseményeitől és a nyomukban járó megrendüléstől és zavartól. Ellenkezőleg az volt a kívánsága, hogy mindennek kellős közepén álljanak. Sohasem ígért nekik új világrendet, amely világos, tiszta és antiszeptikus. Inkább arra intette őket, hogy életük tele lesz meglepetésekkel, jókkal és rosszakkal egyaránt, míg ő el nem jön megint. És még jövetelét is úgy írja le, mint egy egyetemes kataklizma utolsó eseményét, amelyben a zűrzavar akkora lesz, hogy még a csillagok is leesnek az égről és a nap és hold elsötétül. Ez persze szimbolikus nyelv, de igazságot közvetít. A keresztények hivatása nem kifelé szól a világból. Arra hivatottak, hogy reményt hirdessenek, még akkor is, ha úgy látszik: világegyetemünk alapjai rendülnek meg.

Krisztus bizonytalan világot ígért tanítványainak, de megadta nekik egy vezető biztonságát. Ez a vezető a Szentlélek.

A keresztények hisznek Istennek emberek közötti hatalmas tetteiben. Minden dolog teremtését az Atya mérhetetlen hatalmának tulajdonítjuk, az ember megváltását a Fiú jóságának (aki egy lett miközülünk, a Názáreti Jézus), a világ megszentelését a Szentlélek erejének.

Isten régtől fogva megígérte, hogy népével marad. Ígérete beteljesítésére elküldötte Fiát, az pedig, amikor eltűnt szemünk elől, elküldte a Szentlelket, minden jó gondolat és jó tett forrását. Isten Lelke van minden jóakaratú emberrel: ő vezeti őket Isten Országa felé. Azért fontos, hogy meg tudjuk különböztetni szívünkben és a világban a Szentlélek jelenlétének és működésének jeleit, és így követni tudjuk őt. Ez a néhány oldal valójában új változata ennek a régi témának, a Szentlélek működése fölismerésének, új időkre és új szükségletekre alkalmazva. Föl kell hívnunk a figyelmet: a leírt jelek egyike sem csalhatatlan önmagában. Különféle jeleket kell figyelembe venni és együttesen mérlegelni, és még így is nagy bölcsesség szükséges ahhoz, hogy kiegyensúlyozott ítéletet alkossunk.

Legjobb, ha ezt a fejtegetést a Szentlélek pünkösdnapi jelenlétének és működésének bibliai jeleivel kezdjük: ezen a napon áradt ki először a tanítványokra. E jelek voltak: a *szél*, a *tűz* és *új üzenet új nyelveken.*

Az Apostolok Cselekedeteiben azt olvassuk, hogy az első pünkösd napján, amikor a Szentlélek kiáradt az apostolokra, „egyszerre olyan zúgás támadt az égből, mintha csak heves szélvész közeledett volna és egészen betöltötte a házat, ahol egybegyűltek" (Csel. 2,2). Erős szél támadt. A *szél* a levegő mozgása; frissítő szellő — és heves vihar is, amely megtisztítja a levegőt. Amikor a Szentlélek jelen van valahol, ott *szél*nek kell támadnia, mert ő az élő Isten, aki újjáteremti a föld színét. A föld színének ez az újjáteremtése heves mozgás, friss levegőt hoz az emberiség és az Egyház életébe. A Pünkösd szele nem rombol életet: több mozgással bővebbé teszi az élet ajándékát. Ha valahol egyáltalán nincs mozgás, nem valószínű, hogy ott jelen van Isten Lelke, az élő Isten, aki újjáteremti a föld színét.

Ezt is olvassuk az Apostolok Cselekedeteiben: „Majd lángnyelvek lobbantak és szétoszolva leereszkedtek mindegyikükre" (Csel 2,3). A *tűz* dinamizmust jelent. A régi elégését, hogy helyet adjon valami újnak. Ahol a Szentlélek jelen van egy személyben vagy egy intézményben, olyan, mint a tűz: próbálja elégetni a fölöslegeset, hogy helyet készítsen új ajándékoknak, amelyeket adni kíván. A tűz a szeretet jelképe is — aktív, tettekben megnyilvánuló szeretetéé. Lángoló szeretetről beszélünk egy másik személy iránt. Az ilyen szeretet a Lélek jelenlétének tanúsága.

„Mindannyian elteltek Szentlélekkel és különböző nyelveken beszélni kezdtek úgy, ahogy a Lélek szólásra indította őket" (Csel 2,4). Az *üzenet*, amelyet az apostolok hirdetni kezdtek, Krisztus feltámadásának jóhíre volt, és ezt az üzenetet új nyelveken lehetett hallani, amelyeken a galileai születésű apostolok sohasem beszéltek azelőtt. Az, aki a Szentlélekkel együtt dolgozik, új üzenetet hoz; maga az üzenet újsága a Lélek jele. Urunk azt mondotta, hogy a Szentlélek elvezeti a tanít-

ványokat minden igazságra. Azért akinek a Lélek jelenlétének áldása jut osztályrészül, az új belátásokat nyer Krisztus tanításába. Következésképpen új üzenetet is hirdet, új belátásának kifejezéseként. Nem ismétli egyszerűen, amit mástól hallott: valami személyes ízűt tud mondani. Ugyanakkor az új híradás új betekintés a régi tanításba — nem hagyományaink lerombolása, hanem megdicsőítése.

Ezekről a pünkösdi jelekről térjünk rá a Szentlélek adományainak arra a klasszikus leírására, amelyet Sz. Pál ad a galatákhoz szóló levelében. Így ír: „A Lélek gyümölcsei igen sokfélék: szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás" (Gal 5,22).

A Szentlélek jelenlétének a jele egy jó ember szívében a *szeretet*. A keresztény szeretet készség az adásra és a szeretet mértéke az: milyen mértékben adunk. Szeretet lehet az is, ha anyagi javainkat adjuk másoknak; de ez csupán a szeretet kezdete. Legbecsesebb birtokunk saját személyünk, s a szeretet túlcsordulása ott kezdődik, amikor valaki sajátmagát adja másnak, nem azért, mert a másik megérdemli, hanem azért, mert az ajándékozóban a szeretet határt nem ismerő forrása fakad föl. Ilyen szeretet csak a Szentlélektől származhat, mert Istentől jövő világosság és erő szükséges annak a kockázatnak vállalására, annak a bizonytalanságnak elviselésére, amellyel az ilyen adakozás jár. Nem mindenkiben van meg ez a becses ajándék, aki azt állítja, hogy a szeretet vezeti. De mindazok, akik ismerik ezt a túláradó adást, a Szentlélektől kapták ajándékba, akkor is, ha sohasem hallottak róla. Az ember a szeretetben lesz a legnagyobb, mert a szeretet nem ismer határt Gondolkodásunk nagyon is ismer; tudásunk mindig határolt. A szeretet ott kezd a végtelenbe lendülni, ahol véges tudományunk megáll. A Szentlélek jele a tudás határain túláradó szeretet.

Az *öröm* a Lélek jelenlétének egy másik ismertetőjegye. Nem valami egetverő emóció, amely kimeríti az embert, hanem az a boldogság, amely hitből fakad: minden dolgoknak és alkotójuknak: Istennek jóságába vetett szilárd hitből. Az ilyen öröm összefér bánattal, szenvedéssel, halálos kínnal is, mert az öröm a lélek mélyén lakik, és a mindennap viharai nem zavarhatják meg. Ez az öröm optimizmusban virágzik ki, az igaznak, jónak és szentnek végső diadalába vetett hitben.

A *béke*, amelyet a Lélek hoz, nem a tó felszínének békéje szélcsendes napon, amikor a kecses és könnyed vitorlások élettelenül lebegnek a vizen. A Szentlélek békéje azok nyugodt bizodalma, akik a dühöngő vihar idején szilárdan lehorgonyzott csónakban tartózkodnak. A keresztény béke sohasem volt élettelen nyugalom, hanem biztonság a bizonytalan tengeren, megtapasztalva közben mindazt a veszélyt és nehézséget, aminek az elemeknek való kiszolgáltatottságunk kitesz.

Bízunk benne, hogy minden közreműködik azok javára, akiket Isten szeret.

A többi jel: *türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség* és *önmegtartóztatás*, valójában annak a szeretetnek a leírása, amely megtanult adni. A keresztény megkülönböztető jele éppen az, hogy van benne valami Isten bolondságából, aki odaadja magát az embernek. Józan eszünk azt tanácsolná, hogy számoljunk, hogy ne egyhamar döntsünk, hogy ne cselekedjünk mindaddig, amíg egészen meg nem győződtünk igazunkról. Hinni a bolond szeretet végső sikerében: ez a Szentlélek ismertetőjegye. Senki más nem viheti idáig az embert.

Ezekhez a bibliai jelekhez hozzátehetünk néhány új elvet, amely segíthet bennünket a Szentlélek jelenlétének és munkájának felismerésében. A legtöbb elv lényegében ugyanazon az eszmén alapul. Ez pedig a következő: ha egy személyben, egy tanításban, egy cselekedetben két véglet együtt fordul elő és összhangban egyesül, nagyon valószínű, hogy ez az egység a Szentléleknek köszönhető. Az emberek túlzásra hajlamosak, két véglet közül rendesen csak az egyiket látják. Isten mindig összhangot hajlamos teremteni ott, ahol természetesen szólva ellentét uralkodnék. Most más szóval fejeztük ki azt, hogy az egyensúly a legnehezebben megszerezhető erény számunkra, különösen akkor, ha isteni és emberi tulajdonságok közötti egyensúlynak kell lennie. A Szentlélek megszerezheti ezt az egyensúlyt.

Íme néhány vezérelv, amely segítségünkre lehet, hogy emberi szavakban és cselekedetekben fölfedezzük a Szentlélek jelenlétét:

Mindaz, ami a Szentlélektől jön, az emberség jegyét viseli. Ez azt jelenti, hogy ha egy mű a Szentlélek ihletéséből ered, az isteni lesz, de ugyanakkor mélyen emberi is. Nem is lehet másként, hiszen Krisztus személyében Isten Igéje testet öltött — istenség és emberség eggyé vált. Minden lelki kegyelem valamiképpen testet ölt e világon. Azért a valóban szent ember isteni lesz abban az értelemben, hogy elmerül Istenben; de ugyanakkor emberi is. Természetfölötti érzéke és embersége együttesen fejlődik. Hasonlóképpen egy tudományos vagy tanító álláspont nagyobb valószínűséggel ered a Szentlélek ihletéséből, ha egyensúly jellemzi isteni és emberi elemek között. Például ha valaki az Egyháznak olyan képét tárja elénk, amely minden isteni tulajdonságát hangsúlyozza, de homályban hagyja emberségét, akkor óvatosan kell fogadni tanát. Korlátok, tökéletlenségek, esendőség a zarándok Egyház lényegéhez tartozik, csaknem ugyanannyira, mint szépsége, tökéletességei és csalatkozhatatlansága. Az Egyház igazi képe a földön ezeknek az ellenkező tulajdonságoknak egyensúlya.

A Szentlélek gyümölcse rendszerint a régi és új keveréke. Öreg fáról való, de az új évszak friss ízével. Tudjuk, hogy az apostoloknak jutott osztályrészül az Evangélium teljessége, de nem az Evangélium-

ba való behatolás teljessége. Következésképpen ha az Egyházban új eszmék és cselekvések merülnek föl, azok akkor valók a Szentlélektől, ha megvan a hagyományokba nyúló gyökerük és ugyanakkor új belátásokat, új ösztönzéseket tartalmaznak. Ahol egyensúly uralkodik régi és új között, ott valószínű, hogy jelen van a Szentlélek. Ha nincs meg az egyensúly, meglehetősen biztosak lehetünk, hogy a Szentlélek nincs ott.

Ami Isten Lelkétől származik, az rendes körülmények között valószínűleg szemlélődés és cselekvés egységében nyilvánul meg — vagyis passzivitásban, amikor Isten ihletésének befogadásáról van szó és aktivitásban, amikor Isten Országát kell építeni. Ennek oka az, hogy maga Isten örök szemlélődés, látja és élvezi saját istensége mélységeit, ugyanakkor azonban ő az örök-tevékeny Isten. A Szentháromság élete dinamikus: A Fiú állandóan születik az Atyától, a Szentlélek állandóan származik az Atyától és a Fiútól. Isten tevékenysége teremti meg e világot és Lelke által újjáteremti Krisztusban. Azért mindaz, ami Istentől való, a szemlélődés és cselekvés közti összhang jegyét viseli. Kivételek természetesen lehetségesek. Megtörténhetik, hogy valaki csakis szemlélődésre hivatott, bár nem valószínű, hogy csak cselekvésre legyen hivatása. De mindegyik rendkívüli eset. Rendes körülmények között a kettő harmóniája tanúsítja a Szentlélek jelenlétét.

A gondolatok és tettek eredetisége jele lehet a Szentlélek jelenlétének. Az eredetiség hiánya származhatik az Ő távollétéből. Eredetiségen teremtő erejű eszméket és cselekedeteket értek, akár természetfölötti, akár természetes módon. Isten élet és életet ad — bővebb életet. Az eredetiség az élet megnyilvánulása. Ezért ha egy embernek állandóan ugyanazok az eszméi, sohasem revideálja véleményét, akkor nem valószínű, hogy megragadta a Szentlélek. Ahol jelen van a Lélek, ott át fog törni valami eredetiség.

A lelkies látásmód és jogászi bölcsesség közötti összhang valószínűleg a Szentlélek jelenlétére mutat. Kevés dolog ellenkezik úgy egymással, mint a lelkies látásmód a maga nagy szabadságával és személyes jellegével — és a legalizmus a maga merev szabályaival, amelyek általános helyzetekre illenek és ártalmára lehetnek a személyes szükségleteknek. Az Egyház történetében sokszor keletkezett feszültség a Lélek és a törvény között. Amikor egy személy cselekedeteiben olyan összhang mutatkozik, amely egyaránt tanúskodik a Lélek dinamizmusáról és szabadságáról, meg a törvény iránti tiszteletről, akkor valószínű, hogy az illető a Szentlélek erős befolyása alatt van.

Növekvő gyakorlatiasság jele lehet növekvő életszentségnek. Ez talán szokatlanul hangzik. De minthogy a világot Isten teremtette, s ismeri és szereti a világot, ha valaki az Istennel való szorosabb egyesülés

felé tart, mind gyakorlatiasabb lesz a világ problémáinak intézésében. A szentségben való haladásra nem az álmodozás jellemző, hanem nagyobb éleselméjűség és több józan ész. Szent Pál nagyon gyakorlati ember volt. Emlékezzünk csak, hogyan szervezte meg a jeruzsálemi egyháznak rendezett gyűjtést. Szent Benedek szabályában misztikus mélység és mindennapi gyakorlatiasság egyesül. Szent Teréz, a nagy szemlélődő, korának egyik legéleselméjűbb asszonya volt, nagy üzleti érzékkel megáldva.

Mindezek a jelek és elvek vezérfonalak; egy adott esetre okosan és bölcsen kell alkalmazni őket. Szükség van rájuk manapság, mert az egyes kereszténynek, akár a világban él, akár szerzetházban, sok személyes döntést kell megejtenie. El kell döntenie, vajon egy könyv valóban Krisztus Lelkét tükrözi-e, vajon egy folyóirat az Evangélium üzenetét közvetíti-e, vajon egy előadó igazán a Lélektől ihletve szól-e. De hadd emlékeztessünk arra: minden jelnél vagy elvnél inkább legyen a keresztény ember életében az igazi vezér maga a Szentlélek. Ő adjon neki világosságot és rokonérzést, hogy meglássa és megérezze Isten Lelkének jelenlétét másokban és az egész világban, annak minden eseményével. Jelek és elvek csak eszközök ennek a szavakba nem foglalható bölcsességnek az elérésére, amely igazán Isten ajándéka.

Megtérés

A megtérés a bibliai irodalomban uralkodó nagy témák egyike. Jahve nem szűnt meg kérni népét: változtassa meg utait, térjen meg egész szívével-lelkével Istenéhez. Valóban alkalmazta is mindazt a fogást, amit csak egy szenvedélyes barát ismer. Vonzott és bátorított, szemrehányást tett és büntetett, hogy elérje az óhajtott eredményt, a szívek megtérését.

Krisztus követésének abszolút föltétele a szív megváltozása volt. Semmi más nem volt elég. A változásnak olyan mélyre kellett hatolnia az ember bensejében, hogy új személyiséggé vált. Maguk az apostolok is annak hirdetésére indultak útnak, hogy új világ jött el, amelyben az embernek új szívvel kell élnie.

Keresztény történelmünkben sok nagy mozgalom eredeténél egy megtérés állt. Valakit megérintett Isten kegyelme, és ettől a megragadottságtól megváltozott, kiszélesedett a látása; saját közvetlen szükségleteire korlátozott szűkös látóhatára Isten határtalan terveinek méreteire tágult. Habozó botorkálása egy óriás biztos léptévé formálódott át.

Mi hát ez az olyan nagyon kívánatos megtérés? Sok jó ember, aki látszólag nem szorul rá, mondja barátainak: „És imádkozz az én megtérésemért is." Érdemes beleásni ebbe a kérdésbe.

Kérdezzük először is: mi van annak a szívében, aki megtért Istenhez, olyan teljességgel, mint ahogy először a Tízparancs mondta ki, később pedig Krisztus tökéletesítette: „Szeresd Uradat Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből, felebarátodat pedig mint tenmagadat" (Lk 10,27)? Az ilyen ember a szeretet forrása, a jóság kútfeje mindenki számára.

Mindnyájunknak nehéz megérteni (nem értelmileg, hanem egzisztenciálisan), mit jelent a jóság kútfejének lenni. Kereskedővilágban nőttünk fel, mindennapos megélhetésünk az értékek cseréjén alapul: *quid pro quo*. Nemcsak a pénz uralkodik a gazdasági életben, hanem a javak és szolgáltatások cseréje, a munka és jövedelem, szolgálat és viszonzás egyensúlya is lényeges a közösség fennmaradása tekintetében.

A szeretet forrásának, a jóság kútfejének lenni annyit jelent, hogy más világba lépünk. Ott nincs csere, nincs bevétel, nincs haszon. De van ismételt, sokszoros, szüntelen adás. A görög egyházatyák kedvelt szólásmódja jut eszünkbe: az ember megistenülése. Olyan lesz az ember, mint Isten, nem értelmileg: mindentudással, nem is valamilyen csodatévő hatalom birtoklásával, hanem úgy, hogy a jóság forrása lesz, akár az Isten. Ennek a jóságnak kiáradása teremtette a világot, s így

lett a mi életünk és halálunk Isten örök tervének része.

Ha valakiben ilyen megtérés ment végbe, értelmetlenné szürkül az a kérdés: Istent kell-e először szeretnünk, vagy az embert. A földre érő napsugarak számára nincs első és nincs második. Világosságot és meleget hoznak minden teremtménynek, akár jó, akár rossz, akár gyönyörű, akár csúf, akár virul, akár hervad. Minden teremtmény részesül a jóság egyetlen forrásának jótéteményében. Ugyanígy nincs első és második az olyan embernek, akinek élete az adásban virágzik ki. Szeretete éppenúgy eléri Istent, mint ahogy eléri az embert, egyetlen, osztatlan aktussal. Ugyan ki tudta valaha fonalakra szaggatni egy hegyi forrás elragadóan patakzó bőségét? *Egy* a forrás; *mindenki* élvezi hasznát, képessége szerint. Vagy kicsoda jelölhetett ki a nap sugarainak kiváltságos tárgyakat? Süt az mindenre. Éppígy az Istenhez tért ember jósága is elér mindent, Istent és felebarátját. Hamis kérdésföltevés így okoskodni: vajon önmagában találja-e meg valaki Istent, vagy felebarátjában? Váljunk a szeretet forrásává, a jóság kútfejévé. És akkor szeretni fogjuk Istent és a felebarátot ugyanazzal az aktussal, egyazon lélekkel és egyazon szívvel. További megkülönböztetés a gyakorlati rendben fölösleges.

Magas eszmény, elismerem. Ki érheti el igazán? Újfajta élet. Ki szerezheti meg? Ez az a pont, ahol vigyáznunk kell. Ha elfogadjuk, hogy az elérhetetlent szemléljük, az eredmény végzetes lehet. Végtére is nem mindenki született Don Quijote de la Mancha-nak. Legtöbbünknek nem sok képessége van arra, hogy az elérhetetlen után rugaszkodjék. Ha a megtérés csalóka óhaj, nem pedig megvalósítható feltétel, akkor úgy fogunk dönteni, hogy beágyazzuk magunkat kényelmes kis fészkünkbe — persze csak addig, míg ki nem borít belőle egy vihar, életünket fenyegetve.

A szeretet forrásának, a jóság kútfejének lenni *elérhető* eszmény. De a dolgok rendes folyása szerint lassanként kell elérni. A történelem sok drámai, rendkívüli megtérés példáját szolgáltatja nekünk. Saulnak Pállá válása, titokzatos fényjelek és hangok kíséretében, talán a legnagyobb példa. Még Loyola Szent Ignácé sem ér föl vele, bár a baszk lovag átalakulása is elég drámai volt, s minden szerepet játszott benne, a durva ágyúgolyótól a gyengéd Szűzig. De a földön lakozó legtöbb keresztény számára a megtérés tartós folyamat. Csak apránként lehetünk a szeretet forrásává. Amikor tisztába jövünk azzal, hogy a jóságnak nincs viszonzása, ez traumatikus élmény lehet; a sebző ütést rendszerint jogos méltatlankodással álcázzuk, fair-play-ra és igazságra hivatkozunk. De ez által a fájdalmas élmény által növekszik keresztény személyiségünk, változik meg fokról-fokra szívünk és tér Istenhez.

Sok hagyományos útja van annak, hogyan képezzük ki nagyobb

érettségre a keresztény embert. Sok irodalmi tehetségű szent hagyott hátra számunkra módszereket, hogy az igaz élet felé haladhassunk. Manapság jó módszer lenne az, ha a megtérés, vagy mondjuk a keresztény érettség jelöltjét olyan körülmények közé helyeznénk, ahol mindent oda kell adnia és nem kap semmit. Némi következetességgel úgy kellene megcsinálni a tervet, hogy a jelölt első kitörő tiltakozása a próba megnemfelelő volta miatt ne erőszakoljon ki jóvátételt. Megengedem, a módszer korunkban szokatlan. De igen kiemelkedő helye volt abban, ahogyan Jézus képezte ki az apostolokat. Nagyon nehezen tudta beléjük ültetni azt a gondolatot, hogy azért jött, hogy adjon és adjon, utolsó csepp véréig is. Péternek és a Tizenkettőnek hosszú idejébe tellett megtanulni ugyanezt az életmódot. Isten a tanú rá (és mi is): bizony tiltakoztak és megtették, ami csak rajtuk állt, hogy elmeneküljenek a feladat elől.

Istenhez térni tehát annyit jelent, hogy mindennap egy picikét jobban megtérünk, váltakozó föllendülésekkel és visszaesésekkel — így van ez rendjén. A főiránynak fölfelé kell tartania, de senki se vegye el a zarándokoktól azt a jogukat, hogy időről-időre gyöngék is legyenek, föltéve, hogy a gyöngeséget megújult erő egyensúlyozza ki.

A megtérés elérhető eszmény. Maga Isten megjelenése az emberek között Krisztus alakjában azt hozza magával, azt igazolja, hogy az elérhetetlen — elérhető. Nemcsak Don Quijote kap meghívást, hanem keményfejű realisták is: az ember láthatja, hallhatja, tapinthatja, érezheti Istent. És ennek az istenközelségnek a következtében az ember szíve nap-nap után megváltozhat, eltelhet szeretettel és jósággal. A haladás jele ebben a folyamatban az, hogy az éles megkülönböztetések Isten, a felebarát és a világ szeretete között kezdenek halványulni.

Rosszul megy a világ sora: nehéz másképpen vélekedni róla. Mindannyian láttuk a gombaalakú felhő képét Hiroshima fölött; ez a felhő egy új korba, az atomkorszakba való belépésünket jelezte. Mindannyian átéljük annak a feszültségnek kegyetlen agóniáját, amely a társadalmi igazságtalanság és a jóindulatú közöny folyománya.

Van-e valamire nagyobb szüksége ennek a világnak, mint olyan emberekre, akikben új szív dobog, akik szeretetforrások, jóság-kútfők minden teremtmény számára?

TARTALOM

Úttalan utak Ura	7
Ki az igaz próféta?	10
Holdutazás és teológiai módszer	13
Struktúrák, tekintély meg miegyéb	16
A reményről	18
A kenyér teológiája	20
Hogy fölfedezze a jelenlétet, kísérje figyelemmel a folyamatot	22
A bolondok dícsérete	25
A bor filozófiája	27
Megmaradunk-e?	29
Ki a jó bolond?	32
Játék vagy csata?	35
Politika és Egyház	37
Életreszóló elkötelezettség	40
Közösség, Szentírás és struktúrák	43
Az Egyház az Úr 2001. esztendejében	47
Kifejező liturgia	49
Ökumenikus munka	51
Imádság és tánc	53
Hiszem Isten nem-szent Anyaszentegyházát	56
A lelkiismeret ügyében	58
Teológiai elmélkedés az engedelmességről	62
Új fényben a csalatkozhatatlanság	69
Hogyan láthatjuk meg ma a Szentlélek jelenlétét	71
Megtérés	77